

USAID | УКРАЇНА
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: КРОК ЗА КРОКОМ

Проект «Інклюзивна освіта: крок за кроком»

**Права людини: знати, щоб захищати.
Що треба знати про захист прав
дітей з інвалідністю**

Київ 2015

Серія «Інклюзивна освіта: крок за кроком»

Всеукраїнський фонд «Крок за кроком»

Проект «Інклюзивна освіта: крок за кроком»

Права людини: знати, щоб захищати.
Що треба знати про захист прав
дітей з інвалідністю

Методичний посібник

Серія «Інклюзивна освіта: крок за кроком»

Київ – 2015

УДК 349.2
ББК 67.9(4УКР)300я73
П68

Укладач: Софій Н. З.

*Розробка та видання методичного посібника «Права людини: знати, щоб захищати.
Що треба знати про захист прав дітей з інвалідністю»
здійснено в межах реалізації проекту «Інклюзивна освіта: крок за кроком»
за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку USAID.*

*Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена в будь-якому вигляді
та будь-якими засобами без попереднього письмового узгодження
із проектом «Інклюзивна освіта: крок за кроком».*

П68 Права людини: знати, щоб захищати. Що треба знати про захист прав дітей з інвалідністю: методичний посібник / Під заг. ред. Софій Н. З., – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 52 с.
ISBN 978-966-2432-34-3

Методичний посібник «Права людини: знати, щоб захищати. Що треба знати про захист прав дітей з інвалідністю» містить загальну інформацію про права людини, інформацію про два основні міжнародні документи, ратифіковані Україною – Конвенцію ООН про права дитини та Конвенцію ООН про права інвалідів, а також інформацію про можливі шляхи використання цих документів в обстоюванні прав дітей з особливими освітніми потребами.

Посібник буде корисний батькам дітей з особливими освітніми потребами, керівникам закладів освіти та педагогам, у класах яких навчаються діти з особливими освітніми потребами, громадським діячам.

УДК 349.2
ББК 67.9(4УКР)300я73

ISBN 978-966-2432-34-3

© Проект «Інклюзивна освіта: крок за кроком», 2015
© Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2015

ЗМІСТ

ВСТУП	4
I. ПРАВА ЛЮДИНИ.	6
Що таке права людини?	6
Де документуються права людини?	6
II. ПРАВА ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ПОГЛЯД В ІСТОРІЮ	8
Інвалідність як питання прав людини	8
III. КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ПРАВА ІНВАЛІДІВ	14
IV. ПРАВА ДИТИНИ В КОНТЕКСТІ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ПРАВА ДИТИНИ ТА КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ПРАВА ІНВАЛІДІВ	16
V. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИКОНАННЯ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ПРАВА ІНВАЛІДІВ	27
VI. ОБОВ'ЯЗКИ ІНШИХ УЧАСНИКІВ	35
VII. ВИКОНАННЯ КОНВЕНЦІЇ – ЩО МИ МОЖЕМО ЗРОБИТИ.	38
VIII. ТЕРМІНОЛОГІЯ І МОВА ІНКЛЮЗІЇ	45
ГЛОСАРІЙ	48
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	51

ВСТУП

У світі налічується близько два мільярди дітей, серед яких 200 мільйонів – діти з інвалідністю¹. Відповідно, в Україні кількість дітей з інвалідністю становить понад 165 тисяч².

На жаль, ставлення до дітей з інвалідністю досі відрізняється від ставлення до інших дітей – дуже часто їх уважають неспроможними досягти успіхів, нездатними на прояв творчих та інтелектуальних здібностей, не вартими любові та дружби. Саме тому вони стають суб'єктом для ізоляції, інколи – суб'єктом для фізичного й сексуального насилля. Часто дітей з інвалідністю характеризують не за ознаками їхніх можливостей і здібностей, а навпаки. Усе це веде до заперечення їхньої гідності, індивідуальності, у більшості випадків – їхнього права на життя в суспільстві в цілому. Проте суспільство, в якому допускаються випадки ізоляції й насильства по відношенню до його найменших членів, не може претендувати на те, щоб називатись гуманним і цивілізованим.

Упродовж історії людства дискримінація дітей з інвалідністю існувала в усіх суспільствах. Але неможливо дозволити її існування у XXI столітті. Із прийняттям **Конвенції ООН про права інвалідів**³ з'явилась можливість змінити цю ситуацію.

13 грудня 2006 р., після чотирьох років обговорення, Генеральна асамблея ООН прийняла нову Конвенцію із забезпечення прав людей з інвалідністю в усьому світі. Ця Конвенція стала першим найбільшим міжнародним договором про захист прав людини – громадянських, політичних, соціальних, економічних і культурних. Конвенція набула чинності 3 травня 2008 р., після чого була ратифікована 20-ма країнами⁴. Колишній секретар ООН Кофі Аннан назвав прийняття Конвенції історичним досягненням для 650-ти мільйонів людей з інвалідністю в усьому світі.

Україна ратифікувала конвенцію та Факультативний протокол до неї 4 лютого 2010 р.⁵, визнаючи цим свої міжнародні зобов'язання забезпечувати права людей з інвалідністю, у тому числі дітей. Нова конвенція може бути ефективним механізмом для реалізації прав дітей з інвалідністю, їхніх батьків, місцевих громад, громадських організацій лише тоді, коли вони знатимуть про неї та вмітимуть користуватися нею.

Практичний посібник «Права людини: знати, щоб захищати. Що треба знати про захист прав дитини з інвалідністю» створений у рамках проекту «Інклюзивна освіта: крок за кроком», що впроваджувався упродовж 2013–2015 рр. Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» за підтримки американського федерального агентства USAID (Агентства США з міжнародного розвитку). Мета

¹ У цій публікації ми використовуємо термін «діти з інвалідністю», який передбачає такі категорії дітей, як діти з інвалідністю та діти з особливими освітніми потребами (діти з порушеннями психофізичного розвитку, які можуть не мати статусу інваліда).

² Державний звіт про виконання Конвенції ООН про права інвалідів, 2012р.

³ Оригінальна назва Конвенції англійською мовою “Convention on the Rights of Persons with Disabilities” – тобто Конвенція про права осіб з інвалідністю. Хоча в офіційному перекладі допущена принципова помилка – Конвенція про права інвалідів, ми вимушені використовувати саме цю назву, оскільки вона є офіційною.

⁴ На момент написання посібника конвенція ратифікована понад 150-ма країнами світу.

⁵ www.un.org/disabilities/countries.

проекту полягала в покращенні умов для розвитку й навчання дітей з особливими освітніми потребами віком від 3 до 10-ти років через створення інклюзивних ресурсних центрів у містах Вінниця, Рівне, Черкаси та місті Київ. Серед різних завдань, інклюзивні ресурсні центри обстоювали рівний доступ до освіти дітей з особливими освітніми потребами в дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладах, надаючи різну підтримку батькам цих дітей, а також педагогам. У своїх діях з обстоювання прав дітей з особливими освітніми потребами, зокрема права на освіту, центри керувалися законодавчими документами України, а також матеріалами Конвенції ООН про права інвалідів, яка стала дієвим і важливим помічником у цьому процесі.

Сподіваємося, що цей посібник, який містить загальну інформацію про права людини, інформацію про два основні міжнародні документи, ратифіковані Україною – Конвенцію ООН про права дитини та Конвенцію ООН про права інвалідів, а також інформацію про можливі шляхи використання цих документів в обстоюванні прав дітей з особливими освітніми потребами, може стати в нагоді для усіх, хто залучений до цього процесу. Ми сподіваємося, що цей посібник буде корисним для батьків, педагогів, дітей, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами та дітей з інвалідністю.

Про терміни

У цьому посібнику використовується термін «діти з інвалідністю», який, відповідно до конвенції, описує дітей з інвалідністю як дітей, які мають довготривалі порушення розвитку, що обмежують їхню здатність до повної й ефективної участі в житті суспільства нарівні з іншими при взаємодії з фізичними, соціальними, економічними та культурними бар'єрами. В освітньому контексті використовується термін «діти з особливими освітніми потребами», що також передбачений в українському законодавстві. Тому, хоча в посібнику використовується лише один термін (відповідно до Конвенції), він також передбачає й дітей з особливими освітніми потребами.

*З повагою,
Наталя Софій
директор Всеукраїнського фонду «Крок за кроком»*

I ПРАВА ЛЮДИНИ

Що таке права людини?

Права людини – це права, які людина має тому, що вона є людиною. Права людини можна також трактувати як базові права, без яких людина не може достойно жити. Якщо права людини порушуються, це означає, що до неї не ставляться як до людини. Права людини передбачають повагу до гідності всіх людей, у тому числі й дітей.

Основні характеристики прав людини

- *Універсальність і невідчужуваність*: усі люди у всьому світі мають права людини, які не можна ні передати іншій людині, ні забрати.
- *Неподільність*: права людини є неподільними. Громадянські, культурні, економічні, політичні та соціальні права є фундаментальними для гідності людини. Відповідно, вони всі мають однаковий статус і не можуть переважати один над одним.
- *Взаємозалежність*: реалізація одних прав (повністю або частково) часто залежить від реалізації інших прав. Наприклад, право на освіту для дітей з особливими потребами може бути реалізовано, якщо реалізовані інші права – відсутність дискримінації, подолання бідності, захист від насилля тощо.
- *Рівність і недискримінація*: усі особи є рівними як людські істоти й володіють своїми правами без жодної дискримінації.

Де документуються права людини?

Міжнародні системи

Найбільш фундаментальним втіленням прав людини на міжнародному рівні стала **Загальна Декларація ООН про права людини**, що була прийнята Організацією Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 р. Загальна Декларація ООН про права людини проголосила рівність прав усіх без винятку людей. Декларація містить 30 статей, які описують економічні, соціальні, культурні, політичні та громадянські права. У декларації наголошується на фундаментальному принципі, що «...визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру».

Стаття 26 Декларації зазначає, що «...кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безкоштовною щонайменше для початкової та загальної освіти. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного». Освіта повинна бути спрямована на всебічний розвиток людської особистості та підвищення поваги до прав людини та її основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості та дружбі між усіма народами, расовими й релігійними групами та діяльності Організації Об'єднаних Націй з підтримання миру».

Хоча Загальна Декларація прав людини не є юридичним документом, а документом, що зазначає основні принципи, починаючи з 1948 р., ООН

використовувала Загальну Декларацію прав людини як основу для створення інших документів про права людини (пакти, конвенції), що перетворювали ці принципи на юридичні зобов'язання, які ратифікували інші країни.

Першими двома такими документами у сфері прав людини стали Міжнародний пакт про громадянські й політичні права⁶ та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права⁷, які були прийняті ООН у 1966 р. Разом із Загальною Декларацією прав людини вони відомі як Міжнародний білль про права. З того часу була створена низка подібних документів, які стосувались тих чи інших прав людей, у тому числі прав жінок, дітей, мігрантів-робітників, расових меншин і людей, які піддавалися катуванням. Конвенція ООН про права інвалідів є одним із найсучасніших міжнародних договорів.

Регіональні системи

Окремі регіони у світі також розробили свої системи на захист прав людей, які покликані сприяти виконанню міжнародних угод, як наприклад:

- Конвенція Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р., зі змінами та доповненнями внесеними у 1994 р., 2004 р.)⁸
- Американська Конвенція прав людей (1978 р.)
- Африканська Хартія прав людей (1981 р.)
- Африканська Хартія прав і благополуччя дитини (1990 р.).

Національні системи

На рівні країн також існують конституції та закони, які гарантують і захищають права громадян, у тому числі дітей. Ці документи можуть слугувати для відображення міжнародних прав у національному законодавстві або, щоб встановити вищі стандарти на рівні країни порівняно з міжнародними документами.

В Україні основними законодавчими документами, що захищають права та основні свободи громадян, є:

- Конституція України (1996 р.);
- Закон України «Про Уповноваженого з прав людини» (1997 р.);
- Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2013 р.).

Крім зазначених законів Україна ратифікувала низку міжнародних документів про питання захисту прав людини, а саме:

- Загальну декларацію прав людини (1948 р.);
- Міжнародний пакт про громадянські й політичні права та факультативний протокол до нього (1966 р.);
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.);
- Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх прав расової дискримінації (1965 р.);

⁶ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73 р.

⁷ Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73 р.

⁸ Ратифікована Законом України №475/97 від 17.07.97 р.

- Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.);
- Конвенцію ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання (1984 р.);
- Конвенцію про права дитини (1989 р.)
- Конвенцію про права інвалідів (2006 р.).

Відмінність між національними законами і міжнародними угодами полягає в тому, що останні є універсальними – вони стосуються всіх людей у всіх кутках світу, незважаючи на їхнє громадянство.

II ПРАВА ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ПОГЛЯД В ІСТОРІЮ

Інвалідність як питання прав людини

Міжнародне законодавство у сфері захисту прав людини повільно, але таки прийшло до розуміння інвалідності як питання, пов'язане із захистом прав людини. Хоча жоден з міжнародних пактів 1966 р. не містив посилання на права людей з інвалідністю і не наголошував, що людина може піддаватись дискримінації за ознакою її інвалідності, обидва документи у своїх статтях, що стосуються дискримінації, передбачали категорію «за іншими ознаками», що чітко вказує на таку ознаку, як інвалідність. Крім цього у своєму Загальному коментарі про осіб з інвалідністю, опублікованому в 1994 р., Комітет з питань економічних, соціальних і культурних прав зазначив, що «...оскільки зміст пактів стосується усіх членів суспільства, люди з інвалідністю мають усі права нарівні з іншими».

Значним і дієвим кроком у визначенні прав осіб з обмеженою життєдіяльністю було прийняття Генеральною Асамблеєю ООН **Декларації про права розумово відсталих осіб** 20 грудня 1971 р. Згідно з цією декларацією, люди з розумовою відсталістю мають ті самі права, що й усі інші члени суспільства, зокрема право на медичне обслуговування, матеріальну забезпеченість, освіту та професійну підготовку відповідно до своїх можливостей; на проживання в сім'ї чи перебування у спеціальних закладах, де умови проживання максимально наближені до звичайних умов проживання, що утверджує їхнє право на повну інтеграцію в суспільство. Генеральною Асамблеєю було заявлено, що з метою захисту осіб з розумовою відсталістю від будь-яких порушень (зловживань), які можуть виникнути при обмеженні чи анулюванні їхніх прав, повинні бути відповідні правові гарантії. Декларація про права розумово відсталих осіб стала першим нормативно-правовим документом щодо визнання людей з порушеннями розумового розвитку суспільно повноцінними в соціальному сенсі членами суспільства, які водночас потребують правового захисту та підтримки, оскільки саме люди з порушеннями розумового розвитку найчастіше сприймаються як неповноцінна меншість серед людської спільноти.

9 грудня 1975 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила **Декларацію про права інвалідів**, в якій зазначено, що «...інваліди, незважаючи на причину, характер і складність їхніх порушень розвитку, мають ті ж основні права, що й їхні співгромадяни того ж віку». У цьому нормативно-правовому документі також було

заявлено, що люди з інвалідністю повинні отримувати необхідну підтримку, яка б дала змогу максимально проявити свої можливості та здібності і прискорила процес їхньої інтеграції в суспільство. Цінність вищезазначених документів полягала в тому, що в них уперше було визнано, що інвалідністю є не медичною, а соціальною проблемою, проблемою прав людини.

Для здійснення впливу на громадську думку про осіб з порушеннями розвитку та розробки рекомендацій урядам, які ратифікувати ці документи, 1981 рік був проголошений ООН роком людей з інвалідністю, а період 1983–1992 рр. – Декадою людей з інвалідністю. Саме в цей час міжнародне співтовариство визначило основні принципи формування політики стосовно осіб з порушеннями розвитку та осіб з інвалідністю, які зобов'язували уряди країн відповідати за впровадження системи, що працює на усунення чинників, які стають причиною інвалідності; забезпечити особам з порушеннями розвитку та особам з інвалідністю досягнення однакового з іншими громадянами рівня життя, у тому числі й можливостей отримання освіти. Міжнародне співтовариство засудило маргіналізацію осіб з інвалідністю і зобов'язало уряди країн створити умови для їхнього активного та повноцінного життя в суспільстві.

Питання міжнародного регулювання прав дітей з інвалідністю окреслено в ухваленій у 1989 р. **Конвенції ООН про права дитини**, яку Україна ратифікувала Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 р. Конвенція ООН про права дитини ґрунтується на визнанні прав усіх дітей, на пріоритетності загальнолюдських цінностей і гармонійному розвитку особистості, недискримінації дитини з інвалідністю за жодними ознаками. Уперше в історії міжнародного правового законодавства було визначено пріоритетність інтересів дитини у суспільстві, а також наголошувалось на необхідності особливої турботи про дітей з інвалідністю. Так, у *статті 2* наголошувалося, що наявність інвалідності в дитини є підставою для її захисту від дискримінації, тобто ще раз було визнано, що питання інвалідності знаходиться у правозахисному полі. У *статті 3* Конвенції ООН про права дитини зазначалося, що «...в усіх діях щодо дітей, ... першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини», тобто право та бажання дітей, у тому числі й дітей з інвалідністю, зростати в колі сім'ї, у звичному оточенні. У *статті 12* зазначено, що «...держави-сторони забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди на всі питання, які стосуються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю». Це передбачає право дітей на участь у прийнятті рішень про їхнє життя, право бути почутими в питанні будь-яких проявів дискримінації. У *статті 23* конвенції зазначається, що «...неповносправна в розумовому чи фізичному відношенні дитина повинна вести повноцінне й достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства».

Право всіх без винятку дітей на здобуття освіти є ключовим положенням цієї конвенції, оскільки освіта є самоцінністю і визнається фундаментальним правом кожної людини. Освітнім правам дітей присвячена *стаття 28*, де зазначається, що «Держави-учасниці визнають право дитини на освіту і з

метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони:

- a) Забезпечують безкоштовну й обов'язкову початкову освіту.
- b) Сприяють розвитку різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей і вживають такі заходи, як введення безкоштовної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги.
- c) Забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів.
- d) Забезпечують доступність інформації та навчальних матеріалів і професійної підготовки для всіх дітей.
- e) Уживають заходи для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу».

Питання рівного доступу до освіти також обговорювалося на міжнародному рівні під час **Всесвітньої конференції з освіти для всіх**, яка відбулась у березні 1990 р. в місті Джомт'єн (Таїланд). Участь у конференції взяли представники 155 урядів, 33 державних і 125 неурядових організацій. Світове співтовариство визначило завдання забезпечити початкову освіту для кожного громадянина і знизити загальний рівень неграмотності у світі. Учасники конференції розробили **Рамки діяльності** у сфері базової освіти на 90-і роки, які передбачали розв'язання шести головних завдань:

1. Розширення діяльності із захисту й розвитку дітей дошкільного віку.
2. Універсалізацію початкової освіти.
3. Покращення результатів навчання.
4. Зниження рівня неграмотності дорослих.
5. Розширення послуг базової освіти, а також навчання підлітків і дорослих.
6. Прискорене набуття індивідуальних і сімейних знань і навичок, необхідних для підвищення життєвого рівня.

З метою розвитку базової освіти було проголошено п'ять принципів:

1. Забезпечити рівність доступу і справедливість.
2. Зробити наголос на успішному навчанні.
3. Розширити засоби та охоплення базової освіти.
4. Покращити умови навчання.
5. Посилити партнерські стосунки.

Підсумком конференції стало прийняття **Всесвітньої декларації «Освіта для всіх»**, яка ґрунтується на Загальній Декларації прав людини і Конвенції про права дитини і стверджує, що кожна дитина, молода чи доросла людина має право на освіту, яка задовольнятиме її базові освітні потреби в найвищому й найповнішому значенні цього поняття, тобто на освіту, яка дає їй змогу навчитись пізнавати, діяти, жити разом з іншими, а у *статті 29 «Цілі освіти»* зазначалося, що освітній розвиток особи є центральною метою і що освіта повинна давати дітям змогу розвивати їхні таланти, розумові та фізичні здібності в найповнішому обсязі.

Щоб виконати окреслені у Джомт'ені завдання, міжнародна спільнота взяла на себе відповідні зобов'язання про базову освіту. Ці зобов'язання були проголошені в 90-х роках на Всесвітній зустрічі на вищому рівні в інтересах дітей (1990 р.), Конференції з питань навколишнього середовища й розвитку (1992 р.), Всесвітній конференції із прав людини (1993 р.), Всесвітній конференції з питань освіти осіб з особливими потребами: доступ і якість (1994 р.), Міжнародній конференції з питань народонаселення й розвитку (1994 р.), Всесвітній зустрічі на вищому рівні в інтересах соціального розвитку (1995 р.), четвертій Всесвітній конференції з питань становища жінок (1995 р.), нараді Міжнародного консультативного форуму з питань освіти для всіх (1996 р.), п'ятій Міжнародній конференції з питань освіти дорослих (1997 р.) і Міжнародній конференції із проблем дитячої праці (1997 р.).

Шляхи реалізації права рівних можливостей на здобуття освіти людьми з інвалідністю та визнання інклюзивного навчального середовища, тобто в системі загальної, а не спеціальної освіти, були визначені як пріоритетні у **Стандартних правилах забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю**, затверджених 20 грудня 1993 р. на 48-й сесії Генеральної Асамблеї ООН. Зокрема, *Правило б. Освіта* зазначає, що «...державам слід визнавати принцип рівних можливостей у сфері початкової, середньої та вищої освіти для дітей, молоді і дорослих з інвалідністю в інтегрованих структурах. Їм слід забезпечувати, щоб освіта для осіб з інвалідністю стала невід'ємною частиною системи загальної освіти». Стандартні правила окреслили також умови, в яких повинно здійснюватись навчання в інклюзивному середовищі, зокрема:

- Відповідальність за освіту осіб з інвалідністю в інклюзивному навчальному середовищі повинні взяти на себе органи управління загальної освіти, а питання, пов'язані з освітою людей з інвалідністю, повинні стати складовою національного планування у сфері освіти, створення навчальних програм та організації навчального процесу.
- Навчання в загальноосвітніх навчальних закладах передбачає забезпечення послуг перекладачів та інших допоміжних послуг. Треба забезпечити доступ і допоміжні послуги, які мають забезпечити потреби осіб з різними формами інвалідності.
- Треба залучати батьківські групи та організації людей з інвалідністю до навчально-виховного процесу.
- У тих країнах, де освіта є обов'язковою, її потрібно забезпечувати для дітей різної статі і з різними формами та ступенями інвалідності, включаючи найважчі форми.

Для того щоб забезпечити ці умови, держави повинні мати чітко сформульовану політику, яка є зрозумілою для всіх громадян і підтримується на рівні навчальних закладів і місцевих громад; гнучкість навчальних програм, що передбачає внесення змін; підготовка та підтримка педагогів на постійній основі.

Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю визначають інклюзивне навчання пріоритетною формою у здобутті освіти особами з інвалідністю, проте також відзначається, що на певних етапах реформування системи освіти інклюзивна освіта не є альтернативою спеціальній

освіті. Так, у *пункті 8* зазначено, що «...у випадках, коли система загальної освіти все ще не забезпечує відповідним чином потреби всіх людей з інвалідністю, можна передбачити спеціальну освіту. Навчання у спеціальних навчальних закладах повинно бути спрямоване на підготовку учнів до навчання в системі загальної освіти, а якість такого навчання мусить відповідати тим же стандартам і цілям, що й навчання в системі загальної освіти і повинно бути тісно взаємопов'язане». Також у цьому правилі зазначається, що, з огляду на особливі комунікативні потреби глухих і сліпоглухих дітей, можливо, є доцільним організувати їхнє навчання у спеціальних навчальних закладах або спеціальних класах загальноосвітніх навчальних закладів. Можна зазначити, що Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю стали правовою основою для розробки подальших шляхів удосконалення системи здобуття освіти дітьми з порушеннями розвитку та дітьми з інвалідністю.

Учасники *Всесвітнього форуму з питань освіти в Дакарі*, що відбувся у 2000 р., підтвердили Концепцію освіти для всіх, що була прийнята на Всесвітній конференції у Джомт'ені в 1990 р. На форумі ще раз наголошувалося, що освіта для всіх повинна враховувати потреби вразливих груп людей: дітей, які змушені працювати, дітей, які проживають у віддалених сільських районах, дітей-кочівників, представників етнічних і мовних меншин, дітей, молоді й дорослих, які постраждали від конфліктів, епідемій ВІЛ/СНІДу, голоду й незадовільного стану здоров'я та осіб із особливими потребами у навчанні. Значущим документом для подальшого розвитку та розуміння інклюзії стала *Дакарська декларація* (2000 р.), в основу якої було покладено проголошені під час міжнародної конференції *Цілі освіти тисячоліття*. Декларація наголосила на необхідності цілеспрямованих дій з боку держав задля досягнення цілей тисячоліття в освітній галузі, а саме – забезпечення доступу до обов'язкової освіти всім дітям до 2015 р. з особливим наголосом на дітях з особливими потребами та дівчатках.

Інноваційна освітня концепція навчання дітей з порушеннями розвитку була представлена на *Всесвітній Конференції з освіти осіб з особливими потребами: доступ та якість*, що була проведена за підтримки ЮНЕСКО в Іспанії, у місті Саламанка 7–10 червня 1994 р. Концептуальні засади про здобуття освіти людьми з особливими потребами було викладено в *Саламанкській декларації та Рамках дій щодо освіти осіб з особливими потребами*. Вони повинні були слугувати основою освітньої політики і практичної діяльності 92-х держав-учасниць конференції.

Федеріко Мейор, головуєчий конференції, у передмові до Саламанкської Декларації заявив: «...ці документи базуються на принципі інклюзії шляхом визнання необхідності діяти в напрямі створення «Школи для всіх» – навчальних закладів, які об'єднують усіх, будуть ураховувати відмінності, сприяти процесу навчання й відповідати індивідуальним потребам... Ця політика повинна бути складовою освітньої стратегії і, безсумнівно, нової соціальної та економічної політики. Для цього необхідно провести кардинальну реформу загальноосвітніх навчальних закладів».

Саламанкська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами стала першим міжнародним документом, де було наголошено на необхідності проведення освітніх реформ у напрямі інклюзивної освіти. У зверненні до всіх урядів було зазначено, що пріоритетним, з точки зору політики та бюджетних асигнувань, повинно бути «... реформування системи освіти, яке б дало змогу охопити навчанням усіх дітей, незважаючи на індивідуальні відмінності та труднощі; законодавчо визнати принцип інклюзивної освіти, який полягає в тому, що всі діти повинні навчатись у звичайних школах, за винятком тих випадків, коли не можна вчинити інакше; всіляко заохочувати обмін досвідом з країнами, що мають інклюзивну систему навчання; сприяти участі батьків, громад, громадських організацій осіб з неповносправністю у процесах планування та прийняття рішень, що стосуються задоволення особливих навчальних потреб; усіляко сприяти розробці стратегій діагностування та визначення особливих потреб дітей, а також розробляти науково-методичні матеріали про питання інклюзивного навчання; значну увагу варто приділити підготовці педагогів до роботи в системі інклюзивної освіти».

Керівним, основоположним принципом прийнятих Рамок дій стало твердження, що «...школи мають приймати всіх дітей, незважаючи на їхні фізичні, інтелектуальні, соціальні, емоційні, мовні та інші особливості». Саме школи, як зазначається в цьому документі, повинні стати взірцем для суспільства в орієнтації на задоволення потреб людей, суспільства, в якому з повагою ставляться до їхніх відмінностей. Так, у вступі до цього документа зазначається, що певна кількість дітей, перебуваючи у школі, стикається зі значними труднощами в навчанні, маючи особливі потреби в навчанні. Термін «особливі освітні потреби» стосується всіх дітей і молоді, додаткові потреби яких зумовлені різними формами порушень у розвитку і які пов'язані з процесом навчання. Значна кількість дітей стикається із труднощами в навчанні й, відтак, мають потребу в додатковій підтримці на певних етапах свого навчання. Важливим також є твердження, що для цього треба адаптувати навчальний процес до потреб дітей, а «не підганяти дітей під незмінні та сталі навчальні умови». Школи повинні знаходити шляхи для успішного навчання всіх дітей, у тому числі й дітей зі складними порушеннями розвитку, для чого треба розробити педагогічні підходи, зорієнтовані на потреби учнів.

Ключові принципи та положення Саламанкської декларації дали змогу обґрунтувати доцільність переходу до інклюзивних шкіл, керуючись різними чинниками, зокрема:

- *Освітній чинник*: потреба в інклюзивних школах пов'язана з необхідністю спільного навчання всіх дітей. У школах повинні використовуватись методи викладання, які враховують індивідуальні відмінності всіх дітей.
- *Соціальний чинник*: інклюзивні школи можуть змінити ставлення до відмінностей шляхом спільного навчання всіх дітей і сформуванню основи для справедливого й недискримінаційного суспільства.
- *Економічний чинник*: створення й утримання в належному стані шкіл, де всі діти навчаються разом, є менш кошовною справою, ніж формування складної системи різних типів шкіл, які спеціалізуються на навчанні різних груп дітей.

Серед основоположних висновків, зазначених у Рамках дій щодо освіти осіб з особливими потребами, варто виокремити такі: «Розвиток інклюзивних шкіл в якості найефективнішого засобу забезпечення освітою всіх необхідно визнати основним напрямом урядової політики і потрібно виділити це як пріоритет у програмі розвитку країни. Лише таким чином можливо мобілізувати відповідні ресурси. Визнаючи, що громади можуть відігравати ключову роль у розвитку інклюзивних шкіл, важливе значення мають заохочувальні заходи та підтримка урядів у пошуку ефективних і прийнятних рішень».

III КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ПРАВА ІНВАЛІДІВ

Найвизначнішим міжнародним документом у сфері захисту прав людей з інвалідністю, який закріпив проголошені Організацією Об'єднаних Націй у Загальній декларації прав людини та в Міжнародних пактах про права людини та конкретизував їх, у тому числі і права дітей з інвалідністю, стали **Конвенція ООН про права інвалідів і Факультативний протокол до неї**, які були затверджені 13 грудня 2006 р. в м. Нью-Йорк. Для 650-ти мільйонів людей з інвалідністю в усьому світі затвердження Конвенції ООН про права інвалідів стало певним поворотним пунктом у їхньому житті. Конвенція стала важливим механізмом для подальшого закріплення прав людей з інвалідністю і безпрецедентним світовим обміном ідей про універсальні права людей, у тому числі й людей з інвалідністю.

Конвенція ООН визначила міжнародні стандарти основних прав і свобод людей з інвалідністю і загальну основу для ефективнішої участі держав-учасниць конвенції та громадськості. В основу конвенції було покладено такі цінності та принципи: людська гідність, доступ до справедливості, важливість сімейного підходу до прийняття рішень, доступ до освіти, самостійне життя, працевлаштування. Ці стандарти відображають бачення світової демократії та прав людини. П'ятдесят статей конвенції охоплюють політичні та громадянські права людей з інвалідністю, зокрема права на доступність, участь, освіту, охорону здоров'я, працевлаштування й соціальний захист.

Одним з найважливіших здобутків конвенції стало нове розуміння поняття «інвалідності», що базується на соціальній моделі розуміння інвалідності. У преамбулі цього документа зазначено, що «...інвалідність – це поняття, яке еволюціонує, і що інвалідність є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми з інвалідністю та бар'єрами, що існують у середовищі та відносинах, і яка заважає їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими», а також що «...люди з інвалідністю продовжують стикатися з бар'єрами на шляху до їхньої участі в житті суспільства як повноправних членів і з порушенням їхніх прав людини в усіх частинах світу».

Особливої уваги заслуговує *Стаття 24 «Освіта»*, де зазначається, що «...держави-учасниці визнають право інвалідів на освіту. Для цілей реалізації цього права без дискримінації й на підставі рівності можливостей держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях протягом усього життя», а також що «держави-учасниці забезпечують, щоб інваліди не виключалися через інвалідність із системи загальної освіти, а діти з інвалідністю – із системи безплатної та обов'язкової початкової або середньої освіти; забезпечення розумного

пристосування, що враховує індивідуальні потреби; отримання всередині системи загальної освіти необхідної підтримки для полегшення ефективного навчання; доступ до загальної середньої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих і навчання протягом усього життя без дискримінації та нарівні з іншими».

Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права інвалідів та Факультативний протокол до неї 4 лютого 2010 р., що стало ще одним підтвердженням вибраного демократичного курсу країни, а також міжнародним зобов'язанням держави забезпечувати основні права та свободи всіх громадян й насамперед тих, хто найбільше потребує підтримки – людей з особливими потребами та/або інвалідністю.

Важливо також зазначити, що до ратифікації Конвенції ООН про права інвалідів у липні 1997 р. Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, яка була створена з урахуванням положень Загальної декларації прав людини й підписана урядами держав-членів Ради Європи. У преамбулі конвенції зазначено, що метою цього документа є підтвердження глибокої віри в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого – завдяки спільному розумінню й додержанню прав людини, від яких вони залежать.

Основні права і свободи описані у статтях конвенції, серед яких основними є такі: право на життя, право на свободу та особисту недоторканість, свобода думки, совісті та релігії, заборона дискримінації та ін. І хоча в конвенції не зазначені права та свободи, які можна було б віднести до людей (дітей) з інвалідністю, ратифікація цієї конвенції дуже важлива, оскільки це стало початком перенесення європейських правничих цінностей в українські реалії.

Важливо знати

У Конвенції про права інвалідів дається визначення, що описує дітей з інвалідністю як дітей, які мають довготривалі порушення, що обмежують їхню здатність до повної й ефективної участі в житті суспільства нарівні з іншими при взаємодії з фізичними, соціальними, економічними і культурними бар'єрами. До дітей з інвалідністю відносяться такі категорії:

- діти з фізичними порушеннями (діти, які пересуваються в інвалідних візках);
- діти із психосоціальними проблемами (наприклад, ті, які переживають депресію);
- діти з інтелектуальними порушеннями або з труднощами в навчанні;
- діти із сенсорними порушеннями, у тому числі нечуючі та незрячі діти.

Деякі діти мають комплексні порушення і вони є найбільш вразливіми. Важливо пам'ятати, що вони мають такі самі права, що й інші діти, тому важливо докладати зусилля, щоб їхні права були реалізовані.

IV ПРАВА ДИТИНИ В КОНТЕКСТІ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ПРАВА ДИТИНИ ТА КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ПРАВА ІНВАЛІДІВ

Цей розділ представляє огляд усіх прав дітей, у тому числі дітей з особливими потребами та дітей з інвалідністю, які містяться у двох найважливіших, з огляду забезпечення прав усіх дітей, міжнародних документах – Конвенції ООН про права дитини і Конвенції ООН про права інвалідів. Обидва документи були ратифіковані Україною⁹ і є її міжнародним зобов'язанням.

Розуміння взаємозв'язку між цими конвенціями та їх взаємодоповнюючої ролі допоможе у здійсненні заходів з обстоювання і захисту основних прав і свобод кожної дитини. Конвенція про права дитини визначає права, які повинні бути забезпечені для кожної дитини, у тому числі для дитини з особливими потребами. *Стаття 23* цієї конвенції додатково зазначає дії держави із захисту прав дітей з особливими потребами. Конвенція про права інвалідів базується на Конвенції про права дитини і визначає додаткові заходи, які треба здійснити для захисту прав людей з інвалідністю, у тому числі дітей з особливими потребами.

Такий додатковий наголос на правах дітей з інвалідністю реалізується в Конвенції про права інвалідів трьома способами:

- 1) У випадках, що стосуються найкращих інтересів дитини, Конвенція про права інвалідів лише додатково наголошує на існуючих правах, які мають бути дотримані для усіх дітей, у тому числі дітей з інвалідністю.
- 2) У випадках, коли окремі права (наприклад, право на освіту, право на захист від жорстокого поводження тощо) визначені в Конвенції про права дитини, Конвенція про права інвалідів описує додаткові заходи, які повинна здійснити держава з метою реалізації цих прав дітьми з інвалідністю.
- 3) Конвенція про права інвалідів передбачає додаткові статті, які відсутні в Конвенції про права дитини, як наприклад, право на особисту мобільність, відновлення чи реабілітацію.

Усі зазначені права не є новими чи додатковими правами людини – вони лише наголошують на існуванні бар'єрів при їх реалізації.

У таблиці 1 подано короткий огляд взаємозв'язку та наступності між двома конвенціями.

⁹ Конвенція ООН про права дитини була прийнята для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 р. Набула чинності для України з 27 вересня 1991 р. Конвенція ООН про права інвалідів була прийнята резолюцією 61/106 Генеральної Асамблеї ООН від 13 грудня 2006 р. Ратифікована Україною в лютому 2010 р.

Таблиця 1

Взаємозв'язок між Конвенцією ООН про права дитини та Конвенцією ООН про права інвалідів

Конвенція ООН про права дитини	Конвенція ООН про права інвалідів
<p>Визначення Стаття 1 Для цілей цієї Конвенції дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше.</p>	<p>Стаття 1 Конвенція стосується усіх осіб зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями. <u>Взаємодія цих осіб з різними бар'єрами може перешкоджати</u> їх повній та ефективній участі в суспільному житті нарівні з іншими.</p>
<p>Недискримінація (загальний принцип Конвенції) Стаття 2 Зобов'язання держави щодо вживання усіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації.</p>	<p>Стаття 2 – визначає дискримінацію за ознакою інвалідності як будь-яке виключення чи обмеження, що перешкоджає реалізації прав осіб нарівні з іншими людьми. Стаття 3 – недискримінація, рівність можливостей, рівні права і можливості хлопчиків/чоловіків і дівчаток/жінок як основні принципи конвенції. Стаття 4 – зобов'язання держав щодо подолання будь-яких проявів дискримінації. Стаття 5 – заборона дискримінації за ознакою інвалідності та зобов'язання щодо забезпечення розумного пристосування. Стаття 6 – зобов'язання вживання заходів з подолання дискримінації, з якою стикаються дівчатка/жінки з інвалідністю. Стаття 8 – зобов'язання держав щодо підвищення рівня поінформованості про права людей з інвалідністю з метою подолання упереджень і дискримінації, розвитку позитивних уявлень про людей з інвалідністю, поваги до людей з інвалідністю в системі освіти.</p>
<p>Найкращі інтереси (загальний принцип конвенції) Стаття 3 Якнайкраще забезпечення інтересів дитини повинно бути в основі всіх дій щодо дітей незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами.</p>	<p>Стаття 7 – наголошує, що найкращі інтереси дітей з інвалідністю мають братись враховуватися щонайперше. Стаття 16 – незалежні органи повинні проводити моніторинг усіх заходів і програм для людей з інвалідністю, у тому числі для дітей з інвалідністю.</p>

<p>Виконання Стаття 4 Зобов'язання держави щодо вживання всіх необхідних законодавчих, адміністративних та інших заходів для здійснення прав, визнаних у конвенції. Щодо економічних, соціальних і культурних прав держави-учасниці вживають таких заходів з максимальною мірою, залежно від наявних у них ресурсів і, за необхідності, у рамках міжнародного співробітництва.</p>	<p>Стаття 4 Визначає детальні зобов'язання щодо здійснення заходів на виконання конвенції, зокрема:</p> <ul style="list-style-type: none">- у законодавстві;- забезпечення прав осіб з інвалідністю, у тому числі дітей, в усіх державних програмах;- уникнення дій, що є несумісними з основними положеннями конвенції;- заходи з подолання дискримінації;- забезпечення реалізації принципів універсального дизайну, проведення досліджень інноваційних технологій, забезпечення інформації про допоміжні технології;- навчання фахівців з питань реалізації конвенції;- проведення консультацій з особами з інвалідністю, у тому числі й з дітьми, про питання законодавства та виконання конвенції;- максимальне забезпечення економічних, соціальних, культурних прав осіб з інвалідністю з урахуванням наявних ресурсів.
<p>Здібності дитини, що розвиваються Стаття 5 Повага до відповідальності, прав та обов'язків батьків, членів сім'ї чи опікунів, належним чином управляти та керувати дитиною щодо забезпечення її прав згідно з її здібностями, що розвиваються.</p>	<p>Стаття 3 Повага до здібностей дитини з інвалідністю, що розвиваються, є загальним принципом конвенції, і її треба враховувати при забезпеченні всіх її прав.</p>
<p>Право на життя (загальний принцип конвенції) Стаття 6 Невід'ємне право на життя кожної дитини, виживання і здорового розвитку дитини забезпечується державою максимально можливою мірою.</p>	<p>Стаття 10 Підтверджує право на життя та зобов'язання держави здійснювати всі необхідні заходи для забезпечення цього права для осіб з інвалідністю, у тому числі для дітей, нарівні з іншими.</p> <p>Стаття 25 Держави не повинні дискримінувати осіб з інвалідністю, обмежуючи їм доступ до сфери охорони здоров'я.</p>

<p>Право на ім'я і громадянство Стаття 7 Необхідність реєстрації дитини відразу ж після народження. З моменту народження дитина має право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування.</p>	<p>Стаття 18 Підтверджує ці права для дітей з інвалідністю.</p>
<p>Право на індивідуальність Стаття 8 Право дитини на збереження індивідуальності, у тому числі громадянства, імені та сімейних зв'язків.</p>	<p>Стаття 3 Підтверджує право дітей з інвалідністю зберігати свою ідентичність.</p>
<p>Нерозлучення з батьками Стаття 9 Забезпечення державою перебування дитини з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини.</p>	<p>Стаття 23 Діти з інвалідністю мають рівні права на проживання в сім'ї, і їх не можна розлучати з батьками проти їх волі, якщо тільки це не буде здійснено з метою забезпечення кращих інтересів дитини. Діти не можуть бути розлучені з батьками із причини інвалідності батьків.</p>
<p>Возз'єднання сім'ї Стаття 10 Держава має розглядати заяву дитини чи її батьків на в'їзд у державу-учасницю або виїзд з неї з метою возз'єднання сім'ї позитивним, гуманним і оперативним чином.</p>	<p>Стаття 18 Особи з інвалідністю, у тому числі сім'ї, які виховують дитину з інвалідністю, мають право на пересування, вибір місця проживання нарівні з іншими.</p>
<p>Незаконне переміщення Стаття 11 Держави повинні вживати заходи для захисту дітей від незаконного переміщення або повернення дітей з-за кордону, використовуючи укладання двосторонніх або багатосторонніх угод. Стаття 35 Держави на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях мають вживати всіх необхідних заходів із запобігання викраденню дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди з будь-якою метою і в будь-якій формі.</p>	

<p>Право на вираження поглядів (загальний принцип конвенції) Стаття 12 Право кожної дитини, здатної сформулювати власні погляди, вільно висловлювати ці погляди на всі питання, що її торкаються, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.</p> <p>Стаття 23 Право активної участі в житті суспільства.</p>	<p>Стаття 3 Повна й ефективна участь є загальним принципом Конвенції.</p> <p>Стаття 7 Підтверджує право дітей з інвалідністю виражати свої погляди і врахувати їх згідно з віком і зрілістю дитини нарівні з іншими дітьми. Для цього треба надавати підтримку відповідно до віку і типу інвалідності дитини.</p>
<p>Свобода висловлювання думки та доступ до інформації Стаття 13 Право вільно висловлювати свої думки, у тому числі на свободу шукати, одержувати й передавати інформацію та ідеї різними способами.</p> <p>Стаття 17 Право на доступ до інформації з різних національних і міжнародних джерел. Зобов'язання держави сприяти виданню і поширенню дитячої літератури. Засобам масової інформації приділяти особливу увагу мовленнєвим потребам дитини, яка належить до будь-якої групи меншин; сприяти розробці належних принципів захисту дитини від інформації та матеріалів, що завдають шкоди її благополуччю.</p>	<p>Стаття 21 Підтверджує право на свободу думки і зобов'язує держави здійснити всі необхідні заходи, щоб особи з інвалідністю, у тому числі діти, мали змогу реалізувати це право, забезпечуючи їх інформацією, доступною в різних форматах (наприклад, жестова мова, шрифт Брайля).</p>
<p>Стаття 42 Зобов'язання держави широко інформувати про принципи і положення конвенції як дорослих, так і дітей.</p>	
<p>Релігійна, особиста і соціальна свобода Стаття 14 Право на свободу думки, совісті та релігії.</p> <p>Стаття 15 Право дитини на свободу асоціацій і свободу мирних зборів.</p>	<p>Стаття 29 Право осіб з інвалідністю брати участь у політичному і світському житті. Держави повинні забезпечувати можливості для осіб з інвалідністю, у тому числі дітей, брати участь у роботі недержавних організацій, приєднуватись і створювати власні організації.</p>

<p>Право на приватне життя Стаття 16 Право дитини на захист від незаконного втручання у здійснення її права на особисте й сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції, захист від незаконного посягання на її честь і гідність.</p>	<p>Стаття 22 Особи з інвалідністю, у тому числі діти, мають право на приватне життя нарівні з іншими, що також передбачає повагу до дотримання конфіденційності інформації, що стосується особистого життя, стану здоров'я чи реабілітації.</p>
<p>Сімейна відповідальність і підтримка Стаття 18 Визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання й розвиток дитини в найкращих інтересах дитини. Забезпечення державою підтримки та послуг, належної допомоги у виконанні батьками своїх обов'язків щодо виховання дітей і забезпечення розвитку мережі дитячих установ.</p>	<p>Стаття 23 Держави повинні забезпечити необхідну підтримку батькам з інвалідністю у питаннях догляду за своїми дітьми. Діти з інвалідністю повинні мати однакові права на сімейне життя нарівні з іншими. Для цього держави повинні забезпечити необхідну інформацію, послуги та підтримку дітей з інвалідністю та їхніх сімей, щоб не допустити приховування дітей, недбале ставлення та сегрегацію.</p>
<p>Захист від усіх форм насильства Стаття 19 Право дитини на захист від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образ чи зловживань, відсутності піклування чи недбало-го і брутального поводження та експлуатації.</p>	<p>Стаття 16 Підтверджує право на захист від жорстокого поводження і зобов'язує держави забезпечити різні види підтримки осіб з інвалідністю, щоб допомогти їм уникнути жорстокого поводження й насильства, забезпечуючи при цьому доступність цієї підтримки для дітей з інвалідністю з урахуванням гендерного чинника. Усі види підтримки повинні бути чутливими щодо віку, статі і типів інвалідності. Держави зобов'язані забезпечити законодавство, що враховувало би питання виявлення та покарання випадків жорстокого поводження і насильства над дітьми з інвалідністю.</p>
<p>Альтернативна опіка Стаття 20 Право дитини, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатись у такому оточенні, на особливий захист і допомогу держави з урахуванням її етнічного походження, релігійної та культурної належності, рідної мови.</p>	<p>Стаття 23 Якщо сім'я не може забезпечити догляд за дитиною з інвалідністю, держави зобов'язані докласти зусилля для унеможливлення інституалізації (створення системи усиновлення тощо). Держави забезпечують, щоб в усіх випадках альтернативної опіки найкращі інтереси дитини враховувались першочергово.</p>

ПРАВА ЛЮДИНИ: ЗНАТИ, ЩОБ ЗАХИЩАТИ
Що треба знати про захист прав дітей з інвалідністю

<p>Стаття 21 У випадку існування системи усиновлення, держави забезпечують, щоб найкращі інтереси дитини враховувалися першочергово.</p>	
<p>Діти-біженці Стаття 22 Право дитини, яка бажає одержати статус біженця або вважається біженцем, на належний захист і допомогу для реалізації своїх прав.</p>	
<p>Діти з інвалідністю Стаття 23 – провідна стаття Конвенції щодо захисту прав дітей з інвалідністю Право дитини з порушеннями розвитку на повноцінне й достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі та полегшують її активну участь у житті суспільства. Для цього держави-учасниці визнають право дитини з порушеннями розвитку на особливе піклування, заохочують і забезпечують надання, за умов наявності ресурсів, дитині, яка має на це право, та відповідальним за турботу про неї допомогу, що має на меті забезпечення ефективного доступу до послуг у галузі освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності та доступу до засобів відпочинку таким чином, який веде до найбільш повного залучення дитини до соціального життя і досягнення розвитку її особистості, у тому числі культурний і духовний розвиток дитини.</p>	<p>Конвенція про права інвалідів спирається на Статтю 23 Конвенції про права дітей, зазначаючи обов'язки держав щодо усунення бар'єрів, які перешкоджають соціальній інклюзії та незалежності осіб з інвалідністю, у тому числі дітей.</p> <p>Стаття 3 Визначає загальний принцип, що особи з інвалідністю, у тому числі діти, мають право на повну й ефективну участь у житті суспільства.</p> <p>Стаття 9 Зобов'язує держави забезпечувати доступні для осіб з інвалідністю фізичне середовище, транспорт, інформацію та спілкування.</p> <p>Стаття 19 Право на життя у громаді й доступ до всіх ресурсів, що є у громаді.</p> <p>Стаття 20 Зобов'язує держави забезпечити особисту мобільність осіб з інвалідністю.</p> <p>Стаття 26 Зобов'язує держави якнайшвидше забезпечувати комплексну абілітацію та реабілітацію, що підтримують участь у всіх аспектах суспільного життя.</p>
<p>Здоров'я і запобігання інвалідності Стаття 24 Право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я. Зобов'язання держави щодо: а) зниження рівня смертності немовлят і дитячої смертності;</p>	<p>Стаття 25 Держави мають забезпечувати доступність і якість оздоровчих послуг без дискримінації за ознакою інвалідності. Послуги з охорони здоров'я повинні передбачати доступ до репродуктивних оздоровчих програм, послуги повинні бути спрямовані на мінімізацію та попередження подальшої інвалідності. Послуги повинні надаватись якнайближче до місця проживання.</p>

<p>b) забезпечення надання необхідної медичної допомоги та охорони здоров'я всіх дітей; c) боротьби із хворобами та недоїданням; d) надання матерям належних послуг з охорони здоров'я у допологовий і післяпологовий періоди; e) забезпечення інформацією всіх верств суспільства, зокрема батьків і дітей, про здоров'я і харчування дітей, переваги грудного годування, гігієни, санітарії середовища перебування дитини і запобігання нещасним випадкам, а також доступу до освіти та підтримки у використанні цих знань; f) розробки превентивних заходів з охорони здоров'я, керівництва для батьків, навчання і послуг з планування сім'ї.</p>	
<p>Перегляд лікування Стаття 25 Право дитини, яка віддана компетентними органами на піклування з метою догляду за нею, її захисту або фізичного чи психічного лікування, на періодичну оцінку лікування, наданого дитині, та всіх інших умов, пов'язаних з таким піклуванням про дитину.</p>	
<p>Стандарти життя та соціального захисту Стаття 26 Право на соціальний захист. Стаття 27 Право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального й соціального розвитку дитини.</p>	<p>Стаття 28 Право осіб з інвалідністю, у тому числі й дітей, на відповідні стандарти життя (їжу, одяг, житло та подальше покращення умов життя). Держави мають здійснити необхідні заходи для забезпечення цього права без дискримінації за ознакою інвалідності.</p>
	<p>Держави повинні визнати право осіб з інвалідністю на соціальний захист без дискримінації та здійснювати необхідні заходи, щоб забезпечити доступ до:</p> <ul style="list-style-type: none"> - чистої води нарівні з іншими; - допомоги відповідно до тих чи інших видів інвалідності; - соціального захисту і програм зниження бідності (особливо щодо жінок і дівчаток); - доступність громадського житла.

<p>Освіта Стаття 28 Право дитини на освіту на основі рівних можливостей. Для цього держави зобов'язані:</p> <ul style="list-style-type: none">• забезпечити обов'язковість і рівний доступ до початкової освіти;• забезпечити можливість здобуття середньої освіти та її доступність для кожної дитини;• забезпечити можливість здобуття вищої освіти на підставі здібностей кожного;• забезпечити можливість здобуття професійної освіти та рівний доступ до неї;• уживати заходи для збільшення відвідуваності та зменшення випадків виключення зі школи. <p>Стаття 29 Освіта дитини повинні бути спрямована на розвиток особистості, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі; виховання поваги до прав людини та основних свобод; виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови та національних цінностей країни, в якій дитина проживає; підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок і дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також виховання поваги до навколишньої природи.</p>	<p>Стаття 24 Підтверджує право осіб з інвалідністю на освіту на всіх рівнях без дискримінації нарівні з іншими. Держави зобов'язані забезпечити, щоб діти з інвалідністю:</p> <ul style="list-style-type: none">- не були вилучені із системи загальної освіти і мали доступ до інклюзивної, якісної та безкоштовної початкової й середньої освіти нарівні з іншими у місцевих громадах, де вони проживають;- були забезпечені розумним пристосуванням відповідно до їхніх потреб;- отримували необхідну підтримку в системі загальної освіти;- були забезпечені індивідуальною підтримкою, що забезпечує повну інклюзію. <p>Держави також повинні вжити заходи, щоб дати змогу людям з інвалідністю отримати освіту у місцевих громадах і надати для цього необхідну підтримку через альтернативні форми спілкування, що уможливають незрячим і глухим дітям навчання за допомогою найбільш відповідної мови спілкування.</p> <p>Система освіти повинна забезпечити можливість особам з інвалідністю повною мірою реалізувати свій потенціал, умови для максимального розвитку своїх талантів, творчості, розумових і фізичних здібностей, відчуття гідності, поваги до прав людини та ефективної участі в житті суспільства.</p>
<p>Повага до мови і культури Стаття 30 Право дитини спільно з іншими членами її групи користуватися своєю культурою, сповідати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватись рідною мовою.</p>	<p>Стаття 30 Культурна та мовленнєва ідентичність осіб з інвалідністю повинна визнаватись нарівні з іншими. Для цього держава повинна надавати відповідну підтримку (наприклад, забезпечити визнання мови жестів).</p>

<p>Гра, відпочинок, культура і спорт Стаття 31 Право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, вільно брати участь у культурному житті, займатися мистецтвом.</p>	<p>Стаття 30 Право осіб з інвалідністю, у тому числі й дітей, брати участь у культурному житті нарівні з іншими через забезпечення доступності місць проведення культурних заходів. Держави зобов'язані вжити необхідні заходи для розвитку культурного потенціалу людей з інвалідністю. Вони повинні забезпечити рівний доступ дітей з інвалідністю до гри, відпочинку, спортивних заходів, у тому числі й тих, що проводяться в системі освіти.</p>
<p>Захист від експлуатації та шкідливих речовин Стаття 33 Право на захист від незаконного зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами. Стаття 34 Право на захист від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуального розбещення. Стаття 36 Право на захист від усіх форм експлуатації, що завдають шкоду будь-якому аспекту добробуту дитини</p>	
<p>Свобода від тортур Стаття 37 Держава повинна забезпечувати, щоб жодна дитина не піддавалась катуванням та іншим жорстоким видам поводження чи покарання; не була позбавлена волі незаконним або свавільним чином. Право кожної позбавленої волі дитини на гуманне ставлення та повагу до гідності; право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги.</p>	<p>Стаття 15 Підтверджує право на свободу від катувань та інших жорстоких видів поводження чи катувань, у тому числі дітей з інвалідністю. Доповнює, що вони не можуть бути суб'єктом медичних чи наукових експериментів без їхньої згоди. Стаття 17 Особи з інвалідністю мають право на повагу до їхньої фізичної і психічної цілісності нарівні з іншими.</p>
	<p>Стаття 14 Держави повинні забезпечити, щоб особи з інвалідністю користувалися правом на свободу й особисту недоторканість нарівні з іншими та не позбавлялися свободи незаконно чи довільно і щоби будь-яке позбавлення свободи відбувалось відповідно до законодавства.</p>

<p>Ситуації ризику, конфлікту та гуманітарної небезпеки Стаття 38 Держави зобов'язані вживати всі можливі заходи з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, і догляду за ними.</p>	<p>Стаття 11 Держави мають здійснити усі необхідні кроки, щоб забезпечити захист і безпеку осіб з інвалідністю, у тому числі й дітей, у ситуаціях збройного конфлікту, гуманітарних катастроф і стихійних лих.</p>
<p>Відновлення та соціальна інтеграція Стаття 39 Держави зобов'язані вживати всі необхідні заходи для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань чи збройних конфліктів.</p>	<p>Стаття 16 Держави зобов'язані здійснити всі необхідні заходи для забезпечення фізичного, когнітивного і психологічного відновлення, реабілітації та соціальної реінтеграції осіб з інвалідністю, які стали жертвою будь-якої форми експлуатації, насильства, у тому числі шляхом забезпечення послуг з надання захисту.</p>
<p>Доступ до правосуддя Стаття 40 Право кожної дитини, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство, звинувачується або визнається винною в його порушенні, на таке поведіння, що сприяє розвитку в дитини почуття гідності та значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини й основних свобод інших та при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві. Для цього держава забезпечує:</p> <ul style="list-style-type: none">• презумпцію невинності, доки її вина не буде доведена згідно із законом;• негайне та безпосереднє інформування її про звинувачення проти неї, а у випадку необхідності через її батьків;• свободу від примусу щодо наданих свідчень чи визнання вини;• безплатну допомогу перекладача, якщо дитина не знає мови чи не розмовляє;• повагу до її особистого життя на всіх стадіях розгляду.	<p>Стаття 13 Держави зобов'язані забезпечити особам з інвалідністю нарівні з іншими ефективний доступ до правосуддя. Дітям з інвалідністю повинна надаватись підтримка відповідно до віку й типу інвалідності.</p>

У ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИКОНАННЯ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ПРАВА ІНВАЛІДІВ

Якщо держава ратифікувала Конвенцію ООН про права інвалідів, вона зобов'язується її виконувати. Виконання означає процес планування і здійснення заходів задля реалізації всіх зазначених у конвенції прав осіб, яких вони стосуються. У випадку Конвенції ООН про права дитини йдеться про всіх дітей віком до 18-ти років. У випадку Конвенції ООН про права інвалідів – усіх осіб з інвалідністю, у тому числі дітей з інвалідністю. Для того щоби права дітей з інвалідністю були реалізовані повною мірою, усі сектори суспільства повинні бути задіяні в цьому, у тому числі самі діти з інвалідністю.

Зобов'язання урядів

Конвенція ООН про права інвалідів містить низку положень, які уряди зобов'язані реалізувати для її виконання. Ці зобов'язання можна об'єднати у ширші категорії:

1. Виконання конвенції з максимальним використанням наявних ресурсів.
2. Внесення змін у законодавство для захисту прав і подолання дискримінації.
3. Координація дій в уряді.
4. Забезпечення поваги до прав дітей з інвалідністю державного, так і приватного секторів.
5. Залучення дітей з інвалідністю до розробки, виконання та моніторингу законодавчих документів і до участі у прийнятті рішень.
6. Розвиток незалежних інституцій із захисту прав людини.
7. Здійснення заходів з інформування про конвенцію.
8. Проведення досліджень.
9. Розвиток міжнародної співпраці.
10. Звітування перед Комітетом ООН з питань захисту прав людей з інвалідністю.

Причини, чому уряди не виконують своїх зобов'язань

Захисники прав людей виокремлюють загальні проблеми, які не дають урядам змогу виконувати свої зобов'язання щодо захисту прав дітей з інвалідністю:

- брак вихідної інформації та результатів досліджень;
- недосконале законодавство;
- невиконання законів та інших підзаконних документів;
- брак фінансів;
- низька пріоритетність цього питання для уряду;
- усі зусилля здійснюються лише донорськими організаціями;
- брак спроможностей громадських організацій;
- брак підготовки педагогів;
- брак інформації про питання інвалідності;
- брак підготовки державних службовців;
- недостатнє залучення дітей з інвалідністю до розробки змін у законодавстві та до участі у процесі прийняття рішень;
- брак координації між державними і громадськими організаціями.

Знання зобов'язань, що стоять перед урядами, а також усвідомлення причин невиконання цих зобов'язань, веде до розуміння необхідних дій.

1. Виконання конвенції з максимальним використанням наявних ресурсів.

Відповідно до міжнародного законодавства, після ратифікації конвенції уряди зобов'язані здійснити всі необхідні законодавчі, адміністративні та інші заходи на її виконання. Проте є відмінність між громадянськими та політичними правами, з одного боку, та економічними, соціальними й культурними правами – з іншого. Тобто є розуміння, що брак ресурсів не завжди дає змогу повністю забезпечити економічні, соціальні та культурні права. З огляду на це було впроваджено термін «прогресуюча реалізація», що означає здійснення необхідних заходів з максимальним використанням наявних ресурсів.

Цей термін вперше був зазначений у Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, у Конвенції ООН про права дитини, а також у статті 42 Конвенції ООН про права інвалідів. Водночас це не означає, що уряди отримали нагоду не виконувати свої зобов'язання. Вони повинні демонструвати, що докладають максимальні зусилля, використовуючи наявні та залучаючи додаткові ресурси з усіх можливих джерел, у тому числі через міжнародну співпрацю.

2. Внесення змін до законодавства для захисту прав і подолання дискримінації.

Стаття 4 Конвенції ООН про права інвалідів зобов'язує уряди забезпечити відповідне законодавство на її виконання. Для цього урядам необхідно переглянути чинне законодавство для узгодження його з основними принципами та положеннями конвенції. Це не мусить відбуватись відразу після ратифікації конвенції – це повинно бути постійним процесом із залученням осіб з інвалідністю, аби переконатися, що чинне законодавство жодним чином не дискримінує їхні права – безпосередньо чи опосередковано.

Важливо зазначити, що до цього процесу повинні залучитись усі урядові комітети, а також незалежні інституції, у тому числі громадські організації людей з інвалідністю.

У *статті 41 (b)* зазначається, що держави зобов'язані здійснювати законодавчі заходи для зміни або відміни чинних законів, постанов, які є дискримінаційними для осіб з інвалідністю. Це може передбачати, наприклад, відмову від прийняття дитини в навчальний заклад чи відмову дитині з інвалідністю давати свідчення в суді тощо.

Важливо також зауважити, що виконання конвенції треба повністю інтегрувати в національне законодавство.

**Підходи до інтеграції Конвенції ООН
про права інвалідів у чинне законодавство**

- Визнання громадянських, культурних, економічних і соціальних прав жінок, чоловіків, дітей з інвалідністю в Конституції та основних законах країни.
- Перегляд чинного законодавства стосовно гарантій захисту прав осіб з інвалідністю.
- Заборона використання інвалідності як ознаки для дискримінації.
- Передбачення додаткових положень щодо захисту прав осіб з інвалідністю.
- Прийняття національних законодавчих документів, що відповідають основним принципам і положенням конвенції, зокрема: закону про заборону дискримінації, в якому буде зазначено заборону дискримінації за ознакою інвалідності; антидискримінаційних законів у різних сферах суспільного життя: наприклад, освіта та доступ до правосуддя, працевлаштування тощо;
- Забезпечення механізмів, які дають можливість проводити консультації з людьми з інвалідністю, у тому числі з дітьми;
- Перегляд термінів, які вживають стосовно людей з інвалідністю в усіх чинних і новостворених законодавчих документах.

3. Координація дій в уряді.

Часто питання інвалідності делегують Міністерству соціальної політики і таким чином «звільняють» інші міністерства від зобов'язань захисту прав людей з інвалідністю в інших сферах – освіті, транспорті, культурі та ін.

Стаття 33 Конвенції ООН про права інвалідів вимагає призначення кількох урядових осіб, відповідальними за виконання конвенції, або забезпечення іншого координаційного механізму.

Очевидно, що неможливо передбачити всі механізми для координації урядових дій. Один з таких підходів – організація окремого відділу/комітету, який би діяв під безпосереднім керівництвом Президента або прем'єр-міністра. У деяких країнах така модель підсилюється розробкою національних стратегій з питань інвалідності в той час, коли окремий відділ в уряді відповідає за їх запровадження.

У контексті захисту прав дітей з інвалідністю добре було би пов'язати дії урядового відділу з питаннями Конвенції ООН про права дитини також. Є велика небезпека, що без дотримання зв'язку між цими двома конвенціями права дітей не будуть враховуватись у жодній з них.

4. Забезпечення поваги до прав дітей з інвалідністю як державного, так і приватного секторів.

На життя дітей з інвалідністю впливають дії як державних, так і громадських, приватних організацій. Конвенція про права інвалідів передбачає низку заходів, які забезпечують повагу до прав дітей з боку усіх секторів суспільства.

Стаття 4 (с) зазначає, що держави-учасниці конвенції враховують питання захисту прав осіб з інвалідністю в усіх програмах і стратегіях. Можна стверджувати, що всі національні стратегії і державні програми мають безпосередній або опосередкований вплив на дітей з інвалідністю. Це, зокрема, національні стратегії та державні програми у сферах освіти, охорони здоров'я, молоді та спорту, соціального захисту, транспорту, культури тощо. Під час розробки таких документів треба враховувати питання захисту прав дітей з інвалідністю.

5. Залучення дітей з інвалідністю до розробки, запровадження та моніторингу змін у законодавстві, а також до участі у процесі прийняття рішень.

Стаття 4 (3) наголошує на тому, що під час розробки нових законів чи змін у чинному законодавстві уряди повинні проводити консультації та активно залучати людей з інвалідністю, у тому числі й дітей. Важливо пам'ятати, що, вирішуючи питання захисту прав дітей з інвалідністю, недостатньо покладатись лише на досвід дорослих людей з інвалідністю. Досвід таких консультацій демонструє, що безпосередня участь дітей з інвалідністю в обговоренні законодавчих питань, що стосуються захисту їх прав, веде до кращих та ефективніших рішень.

Такі консультації можуть надаватись під час проведення заходів, ініційованих самими дітьми; через дитячі дорадчі комітети, створені в організаціях людей з інвалідністю, або через інші молодіжні організації; інші громадські організації, що працюють з дітьми; через школи, батьківські організації, Інтернет і проведення національних опитувань.

Стаття 33 (3) Конвенції про права інвалідів зобов'язує держави визнавати роль громадських організацій, зокрема організацій осіб з інвалідністю, у процесі моніторингу виконання конвенції. Люди з інвалідністю повинні безпосередньо залучатись до розробки та моніторингу механізмів виконання конвенції.

6. Створення незалежних інституцій з питань захисту прав.

Стаття 33 (2) зобов'язує уряди створити незалежні органи для пропагування та моніторингу Конвенції про права інвалідів, зокрема у формі національних інституцій з питань захисту прав. Існують узгоджені міжнародні принципи, відомі як «Паризькі принципи», що визначають повноваження, а також можливі способи створення таких інституцій. Конвенція про права інвалідів наголошує на дотриманні цих принципів при створенні таких національних інституцій, зокрема на тому, щоб їх діяльність зосереджувалась на дітях з інвалідністю. Цього можна досягати різними шляхами: а) визначенням окремих відповідальних осіб за питання захисту прав дітей з інвалідністю; б) призначенням омбудсмена з питань захисту прав дітей з інвалідністю. У будь-якому випадку, важливо, щоби питанню захисту прав дітей з інвалідністю була приділена особлива увага.

**Принципи, які стосуються статусу національних інституцій,
що займаються заохоченням і захистом прав людини [«Паризькі принципи»]**

Додаток до резолюції 48/134 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 р.

Повноваження та функції

1. На національну установу покладається завдання просувати і захищати права людини.

2. Національна установа наділяється широкими повноваженнями, які чітко викладені в конституційному або законодавчому акті, що визначає її склад і сферу компетенції.

3. Національна установа здійснює, зокрема, такі функції:

a) представляє уряд, парламент чи будь-який інший уповноважений орган на консультативній основі на прохання зацікавлених органів або в порядку здійснення свого права розглядати будь-яке питання без звернення до вищої інстанції, висновки, рекомендації, пропозиції і доповіді про питання, що стосуються просування та захисту прав людини; національна установа може ухвалити рішення про їх оприлюднення.

Ці висновки, рекомендації, пропозиції та доповіді, а також будь-яка прерогатива національної установи належать до наступних сфер:

- будь-які законодавчі та адміністративні положення, а також положення, що стосуються судових органів і спрямовані на забезпечення та посилення захисту прав людини; у цьому випадку національна установа вивчає чинне законодавство та адміністративні положення, а також законопроекти і пропозиції та виносить рекомендації, які вона визнає доцільними для забезпечення відповідності цих положень основоположним принципам у сфері прав людини; у разі необхідності вона рекомендує прийняти нове законодавство, поправки до чинного законодавства та вжиття або зміну адміністративних заходів;

- будь-який випадок порушення прав людини, який вона вирішує розглянути;

- підготовка доповідей про становище у країні із правами людини в цілому, а також про конкретні питання;

- привернення уваги уряду до випадків порушення прав людини в будь-якій частині країни, внесення йому пропозицій про заходи, спрямовані на припинення таких порушень, і в разі необхідності надання свого висновку про позицію та реакцію уряду;

b) заохочує та забезпечує гармонізацію національного законодавства, правил і адміністративної практики з міжнародними документами про права людини, учасником яких є держава, та їх ефективну імплементацію;

c) сприяє ратифікації вищезазначених документів або приєднанню до них і забезпечує їх імплементацію;

d) бере участь у підготовці доповідей, які держави повинні надавати органам і комітетам Організації Об'єднаних Націй, а також регіональним установам на виконання своїх договірних зобов'язань і в разі потреби висловлює свою думку про це питання, належним чином дотримуючись їх незалежності;

e) співпрацює з Організацією Об'єднаних Націй і будь-якими іншими організаціями системи ООН, регіональними установами та національними установами інших країн, компетентними в питаннях просування й захисту прав людини;

f) сприяє розробці навчальних і дослідницьких програм прав людини та бере участь в їх реалізації у школах, університетах і професійних колах;

g) оприлюднює ситуацію у сфері прав людини та зусилля в боротьбі проти всіх форм дискримінації, зокрема расової дискримінації, за допомогою підвищення обізнаності громадськості шляхом інформування та просвітницької діяльності, а також з використанням всіх друкованих органів.

7. Здійснення заходів з інформування про Конвенцію про права інвалідів. Поширення інформації

Стаття 42 Конвенції про права інвалідів зобов'язує держави забезпечити інформування про зміст Конвенції про права інвалідів, як дорослих, так і дітей. Як і дорослі, діти не можуть реалізувати свої права, доки не знатимуть про них. *Стаття 8* конвенції наголошує на ролі засобів масової інформації в підвищенні поінформованості про права людей з інвалідністю, у тому числі дітей. Зокрема, Комітет ООН з питань захисту прав дитини рекомендує державам розробити національні стратегії поширення знань про Конвенцію про права дитини.

Очевидно, що поширення знань про Конвенцію ООН про права інвалідів також є важливим завданням для всіх держав, які її ратифікували. Насамперед це стосується доступності її тексту. Окрім перекладу тексту Конвенції на мову (мови), що використовуються у країні, держави мають забезпечити її доступність за допомогою різних форматів – шрифт Брайля, великий шрифт, аудіозапис, формат «дружній для дитини» (написаний доступною для розуміння дитини мовою) тощо. Діти також повинні отримати інформацію про те, де вони можуть отримати допомогу в реалізації своїх прав і хто відповідає за це.

Навчання з питань прав людини

Стаття 29 Конвенції ООН про права дитини зазначає, що одне із завдань освіти полягає у формуванні поваги до основних прав і свобод людини. *Стаття 24 (1) (а)* Конвенції ООН про права інвалідів підтверджує, що основним завданням освіти є формування поваги до прав людини. У своєму Загальному коментарі завдань освіти Комітет з питань прав дитини наголосив, що навчання з прав людини має передбачати інформування про Конвенцію ООН про права інвалідів та інші міжнародні документи. Це також означає, що діти у школах повинні навчатись поважати права один одного та боротися з дискримінацією у шкільній спільноті, у тому числі дискримінацією за ознакою інвалідності.

Тренінги

Стаття 4 Конвенції ООН про права інвалідів зобов'язує держави забезпечувати навчання фахівців і персоналу, які працюють з людьми з інвалідністю. Фахівці (зокрема педагоги, лікарі, соціальні працівники, поліцейські та інші) відіграють важливу роль у житті дітей з інвалідністю. Дуже важливо, щоб усі вони були добре поінформовані про права дітей, що містяться в обох документах – Конвенції ООН про права дитини та Конвенції ООН про права інвалідів. Так, зокрема, Комітет ООН з питань прав дитини рекомендує проведення тренінгів з питань прав дітей, у тому числі дітей з інвалідністю, які були би «...практичними, систематичними, інтегрованими у професійну підготовку для максимального впливу». Такі тренінги мають на меті забезпечити кожного фахівця знаннями та навичками, які дають йому змогу взаємодіяти з дітьми та молоддю таким чином, щоб ураховувати та забезпечувати їхні права, гідність і самоповагу.

8. Проведення досліджень

У *Статті 4 (g) і (h)* зазначається зобов'язання держав ініціювати і проводити дослідження питань запровадження принципів універсального дизайну, що забезпечують відповідність програм, послуг, обладнання тощо до потреб осіб

з інвалідністю. Необхідні також дослідження питань розробки допоміжних технологій. Люди з інвалідністю повинні бути забезпечені доступною інформацією про різні види підтримки, у тому числі про наявні допоміжні технології.

9. Розвиток міжнародної співпраці

Виконання Конвенції ООН про права інвалідів є процесом, що передбачає спільні зусилля всіх держав, які ратифікували конвенцію. *Стаття 32* Конвенції наголошує, що співпраця у процесі виконання конвенції є надзвичайно важливою для покращення умов людей з інвалідністю. Якщо держава ратифікувала конвенцію, вона не тільки взяла на себе зобов'язання виконувати всі положення і принципи конвенції, а й допомагати іншим державам у цьому процесі. Для цього у статті 32 рекомендуються такі заходи:

- Міжнародна співпраця, що передбачає міжнародні програми, доступні для людей з інвалідністю, у тому числі й для дітей.
- Розвиток спроможності шляхом обміну інформацією та досвідом, тренінгових програм та поширенням кращих практик.
- Підтримка спільних досліджень для забезпечення доступу до наукової та технічної експертизи.
- Забезпечення технічної та економічної допомоги, у тому числі обмін допоміжними технологіями.

10. Надання звітності Комітету ООН з питань захисту прав інвалідів

Окрім виконання Конвенції ООН про права інвалідів на національному рівні, держави-учасниці конвенції повинні брати участь у процесі міжнародного моніторингу питань виконання конвенції, описаного у статтях 34-37.

Створення Комітету

Упродовж шести місяців після того як конвенція набула чинності, повинен бути створений Комітет чисельністю від 18 до 80-ти членів – представників держав, що ратифікували конвенцію. Вибір цих представників повинен здійснюватись у процесі проведення консультацій з людьми з інвалідністю, у тому числі з дітьми.

Члени комітету

Члени комітету повинні бути добре обізнані з питаннями захисту прав людини та обираються на строк до чотирьох років.

Звітність перед комітетом

Основним завданням комітету є розгляд звітів, наданих державами для виконання конвенції. Перший раз такі звіти надаються після двох років з моменту ратифікації конвенції, згодом – кожні чотири роки. Звіти, що надаються державами-учасницями конвенції, повинні розроблятися з активною участю громадських організацій, у тому числі дітей. Громадські організації також можуть надавати свій альтернативний або тіньовий звіт.

Розгляд звітів комітетом

Комітет розглядає звіти та надсилає свої рекомендації про необхідні заходи, які держава повинна здійснити на виконання конвенції. Очікується, що ця інформація буде доступною для всіх представників суспільства як інструмент для захисту прав людей з інвалідністю («адвокасі»).

Крім цього, Комітет ООН з питань захисту прав інвалідів надсилає свої рекомендації іншим структурам ООН для того, щоб рекомендувати надання технічної допомоги при виконанні конвенції.

Перший свій звіт про виконання Конвенції ООН про права інвалідів Україна підготувала у 2012 р. Разом з державним звітом мережа неурядових організацій за підтримки Національної асамблеї інвалідів України підготувала альтернативний звіт. Обидва звіти були розглянуті Комітетом ООН з питань захисту прав інвалідів 20 квітня 2015 р., після чого комітет почав розробляти рекомендації про подальші дії у країні на виконання конвенції. Інформацію про державний звіт з виконання Конвенції ООН про права інвалідів можна знайти на сайті Міністерства соціальної політики України (www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk), а інформацію про альтернативний звіт – на сайті Національної асамблеї інвалідів України (www.naiu.org.ua).

Співпраця між державами і комітетом

Держави мають співпрацювати з комітетом і допомагати його членам у виконанні своїх функцій перегляду процесу виконання конвенції. Зі свого боку, Комітет здійснює всі можливі кроки для зміцнення національних спроможностей, у тому числі через міжнародну співпрацю.

**Для тих, хто відстоює захист прав людей з інвалідністю,
у тому числі дітей**

Питання для з'ясування:

- Чи ратифікована Конвенція ООН про права інвалідів у вашій країні?
- Чи переглянуті основні закони, у тому числі Конституція, про забезпечення громадянських, культурних, економічних, політичних і соціальних прав людей з інвалідністю, у тому числі дітей?
- Чи переглянуті основні закони про їх відповідність основним принципам конвенції?
- Чи введений у законодавство принцип недискримінації?
- Чи виділені відповідні фінансові ресурси для реалізації основних принципів конвенції?
- Чи збирається статистика щодо чисельності дітей з інвалідністю?
- Чи проводяться консультації з дітьми з інвалідністю про здійснення необхідних змін у законодавстві?
- Чи забезпечена інформація про Конвенцію ООН про права інвалідів і чи є вона доступною в різних форматах?
- Чи передбачені питання захисту прав людини, у тому числі прав людей з інвалідністю, у шкільній програмі?
- Чи проводяться тренінги з питань ознайомлення з основними принципами Конвенції ООН про права інвалідів для всіх фахівців, які працюють з дітьми з інвалідністю?
- Чи забезпечені діти з інвалідністю інформацією про доступні допоміжні технології?
- Чи проводяться дослідження з питань універсального дизайну та допоміжних технологій?

VI ОBOB'ЯЗКИ ІНШИХ УЧАСНИКІВ

Попри те що органи державного управління несуть першочергову відповідальність за дотримання прав дітей з інвалідністю, ці права не будуть реалізовані без активної підтримки та участі в цьому багатьох інших ключових осіб – батьків, учителів, громадських організацій, представників бізнесу, місцевих політиків і держслужбовців. Права людини виходять за межі заходів, що можна здійснити через прийняття законів чи інших політичних заходів. Вони також є принципами, що впливають на розвиток відносин між особами та їхніми спільнотами. Усі члени суспільства повинні виконувати свої обов'язки для того, щоби сприяти створенню інклюзивного середовища, в якому забезпечуються права всіх дітей, у тому числі дітей з інвалідністю.

Іншими важливими ключовими особами, які несуть відповідальність за забезпечення дотримання прав дітей з обмеженими можливостями, є:

- батьки та інші особи, які їх замінюють;
- місцеві державні органи влади;
- школи;
- громадські організації та приватний сектор;
- міжнародна спільнота.

Батьки та інші особи, які їх замінюють

Батьки та інші особи, які їх замінюють, мають ключові обов'язки із забезпечення реалізації прав дітей з інвалідністю, оскільки мають змогу безпосередньо впливати на їхнє повсякденне життя. Хоча батьки не можуть повністю забезпечити права своїх дітей без належного виконання органами державного управління своїх обов'язків, однак вони можуть зробити чимало важливих кроків.

До обов'язків батьків належать:

- реєстрація народження дитини з інвалідністю;
- забезпечення однакового та рівноправного догляду за всіма дітьми у родині, у тому числі медичного;
- повага до потенціалу дитини з інвалідністю, зростаючого рівня її відповідальності за прийняття рішень, які її стосуються;
- забезпечення підтримки дитини з інвалідністю під час її навчання у школі (наприклад, вивчити мову жестів, щоби полегшити спілкування, відвідувати шкільні збори, допомагати з домашніми завданнями тощо);
- забезпечення умов для життя в сім'ї нарівні з іншими дітьми;
- захист від упереджень і дискримінації в місцевій громаді;
- залучення дітей з інвалідністю до участі в соціальних і культурних заходах нарівні з іншими дітьми;
- забезпечення умов дітям з інвалідністю для спілкування та гри з іншими дітьми.

Місцеві державні органи влади

Діти не можуть розвиватися ізольовано. Вони живуть не тільки в сім'ях, а й у громадах, чії цінності, культура та рівень взаємодії мають значний вплив на їхнє повсякденне життя. Таким чином, місцеві державні органи влади, що впорядковують життя на місцевому рівні, відіграють важливу роль у створенні середовища, що сприяє забезпеченню реалізації прав дітей з інвалідністю.

Сприяння обізнаності на місцевому рівні

Місцеві державні органи влади разом з батьками несуть відповідальність за сприяння обізнаності із правами дітей з інвалідністю в місцевих громадах. Необхідно проводити заходи з батьками та іншими членами громади з питань подолання дискримінації, стереотипів і спростовування міфів щодо інвалідності.

Подолання перешкод

Місцеві органи влади разом із членами громади повинні визначити перешкоди для реалізації прав дітей з інвалідністю, а також здійснити заходи з їх подолання. Ці заходи можуть передбачати:

- збільшення обізнаності про Конвенцію ООН про права інвалідів, зокрема про права дітей з інвалідністю;
- роз'яснювальну роботу про права дітей з інвалідністю на рівний доступ до освіти та переваг інклюзивної освіти для всіх членів громади;
- підтримку кампаній, що спрямовані на заохочення реєстрації народження всіх дітей, у тому числі дітей з інвалідністю;
- презентацію інформацію про переваги соціального забезпечення та доступні служби підтримки;
- співпрацю з організаціями людей з інвалідністю, у тому числі з дитячими організаціями чи окремими дітьми, для визначення фізичних перешкод у процесі інтеграції, а також проведення заходів з їх подолання (наприклад, обладнання пандусів, забезпечення доступних туалетів тощо);
- надання інформацію школам, лікарням, іншим установам у громаді про можливі способи створення середовища, яке б відповідало особливим потребам дітей з інвалідністю;
- залучення дітей до активної участі в подоланні дискримінації та соціального виключення; врахування думок дітей із цього приводу.

Збір інформації про дітей з інвалідністю

Інформація про кількість дітей з інвалідністю потрібна, щоби планувати та забезпечувати відповідну кількість та якість послуг на місцевому рівні. Процес збору даних може здійснюватись разом з місцевими об'єднаннями людей з інвалідністю, об'єднаннями батьків та іншими ключовими особами. Реєстрація народження є важливим чинником створення точних звітів про дитяче населення. Школи також можуть відігравати важливу роль у наданні такої інформації.

Школи

Органи державного управління несуть відповідальність за забезпечення права на освіту для всіх дітей, у тому числі дітей з інвалідністю. Учителі також мають чіткі обов'язки з дотримання норм законодавства та політики, створюючи інклюзивне освітнє середовище, в якому кожна дитина відчуватиме себе значущою та важливою.

Громадські організації

У більшості країн саме громадські (неурядові) організації – міжнародні, національні, місцеві – відіграють значну роль у розбудові громадянського суспільства, де враховуються і забезпечують права кожного його члена, у тому числі й

дітей. Дуже часто саме неурядові організації надають знання та послуги з питань забезпечення потреб дітей з інвалідністю і, таким чином, заповнюють прогалини, що існують у суспільстві. Вони не тільки надають послуги, яких не вистачає, а й допомагають розробляти стратегії їх забезпечення. Також у більшості випадків неурядові організації виступають захисниками прав дітей з інвалідністю.

Варто зазначити, що дедалі більшу роль у забезпеченні додаткових послуг дітям з інвалідністю відіграє приватний сектор, і це також треба брати до уваги, щоб узгоджувати його діяльність із чинним законодавством.

Серед неурядових організацій важливу роль відіграють організації людей з інвалідністю, які якнайкраще обізнані з досвідом подолання практики дискримінації, з якою вони, імовірно, стикаються у своєму повсякденному житті. Ці та інші неурядові організації можуть виконувати роль захисників прав дітей з інвалідністю різними шляхами:

- Здійснення заходів із забезпечення підзвітності державних структур у процесі забезпечення прав людей з інвалідністю, у тому числі дітей (наприклад, моніторинг ефективності виконання державних програм).
- Розвиток спроможностей місцевих громад: навчання батьків, інших представників місцевих громад, підвищення рівня поінформованості про права людей з інвалідністю, у тому числі дітей. Таким чином вони допомагають місцевим громадам брати компетентну та активну участь у моніторингу діяльності місцевих державних органів влади. Водночас вони також підвищують рівень поінформованості та рівень компетентності самих державних службовців, зокрема в питаннях прав людини, забезпечення принципів універсального дизайну, міжнародного законодавства тощо.

Міжнародна спільнота

Міжнародна спільнота відіграє ключову роль у підтримці спроможності як державних структур, так і окремих осіб, виступати захисниками прав дітей, у тому числі дітей з інвалідністю. Із цією метою використовується низка стратегій, зокрема:

- Під час розробки будь-яких освітніх програм передбачити їх відповідність потребам дітей з інвалідністю.
- Забезпечення технічної підтримки та розвиток спроможностей з метою кращого забезпечення прав дітей з інвалідністю на національному рівні.
- Посилення спроможностей дітей з інвалідністю та захисників їхніх прав у відстоюванні інтересів і прав дітей з інвалідністю. Ця стратегія передбачає проведення навчання з питань прав людини та створення можливостей для обстоювання й захисту цих прав.
- Підтримка збору та аналізу даних на національному, регіональному та міжнародному рівнях. Збір даних про чисельність дітей з інвалідністю, кількість і наявність необхідних послуг тощо, забезпечує важливою інформацією у процесі формування місцевої політики. Це також дає змогу проводити порівняння між країнами в питанні досягнення прогресу, визначати найбільш ефективні практики та стратегії, а також аналізувати умови, за яких можливе впровадження цих практик.

VII ВИКОНАННЯ КОНВЕНЦІЇ – ЩО МИ МОЖЕМО ЗРОБИТИ

Цей розділ описує заходи, які треба здійснювати захисникам прав дітей і людей з інвалідністю з метою підвищення обізнаності щодо прав дітей з інвалідністю, визнання та реалізації їх прав. Перелік заходів, що містяться в цьому розділі, не є повним. Скоріше він складений, щоби спонукати до створення нових ідей і стратегій. Яким заходам ви віддасте пріоритет – залежатиме від політичного, соціального, економічного та культурного середовища, в якому ви працюєте.

Дізнайтеся про життя дітей з обмеженими можливостями

Неможливо почати боротися за права дітей з інвалідністю, якщо ви не маєте чіткого розуміння, які права порушуються, чому вони порушуються та де. Як тільки ви все проаналізуєте, вам буде доступна інформація щоб:

- підкреслити найбільш важливі завдання;
- виявити, що треба змінити та яким чином;
- створити повідомлення задля роз'яснення необхідності змін.

Аналіз стану справ

Вам треба провести аналіз стану справ з дітьми з інвалідністю. Він повинен бути вичерпним, наскільки це можливо. У цьому вам можуть допомогти організації, відповідальні за різні сфери, – наприклад, медицину, освіту, соціальний захист або за різні типи інвалідності. Оцінка ситуації повинні передбачати таке:

- **Аналіз законодавчого поля та практики відстоювання прав людини** – чи є законодавство, що діє для усунення практики дискримінації та для сприяння рівності можливостей? Якщо законодавство існує, чи воно діє? Якщо ні, то що є причиною цього (брак ресурсів, політична некомпетентність, відсутність політичної волі, чи неналежна поінформованість, обізнаність та підготовка)? Які законодавчі та політичні зміни необхідні? Чи існують механізми звернення про захист своїх прав, у випадках, коли права порушуються? Чи є вони доступними для дітей з інвалідністю?
- **Аналіз зобов'язань різних ключових осіб** – якими є інші групи або люди, відповідальні за реалізацію прав дітей з інвалідністю? Наприклад, у сфері освіти – це державні органи влади, які несуть основну відповідальність за забезпечення доступних шкіл і необхідних умов для здобуття освіти дітьми з інвалідністю, навчання вчителів, виконання законодавчих документів для усунення дискримінації, для забезпечення та заохочення рівності можливостей в галузі освіти. Але інші ключові особи також мають значні обов'язки (наприклад, школи, батьки, місцеві громади і професійні спільноти), хоча їхні можливості виконувати ці обов'язки залежать від органів влади, що повинні виконувати свої основні зобов'язання.
- **Використання основних принципів Конвенції ООН про права дитини та Конвенції ООН про права інвалідів** – чи загальні принципи, зазначені в обох конвенціях, є зрозумілими для суспільства і чи відповідає державна політика цим принципам? Чи відповідає цим принципам планування ресурсів та надання послуг?
- **Аналіз випадків порушень прав** – які права порушуються? Що є причиною

порушення прав? Наприклад, якщо діти з інвалідністю здебільшого направляються у спеціальні навчальні заклади, це є небажанням батьків віддавати своїх дітей у загальноосвітні навчальні заклади чи небажання керівників цих навчальних закладів, брак інформації про переваги інклюзивної освіти чи брак підготовки педагогів працювати з дітьми з інвалідністю в інклюзивному освітньому середовищі? Іншими причинами також можуть бути соціально-економічний рівень сімей, брак якісних послуг, стереотипи та упередження щодо людей з інвалідністю тощо.

- **Підхід, що передбачає активну участь** – чи ви провели консультації з усіма ключовими особами у процесі проведення аналізу, у тому числі у процесі формулювання висновків? Наприклад, чи провели ви консультації з організаціями людей з інвалідністю, із самими дітьми з інвалідністю, з їхніми батьками, з педагогами та іншими членами місцевих громад?
- **Дані щодо дітей з інвалідністю** – чи є дані про ситуацію дітей з інвалідністю, у тому числі за ознаками гендера, віку, етнічної належності?

Оцінка здатності до реалізації

Ви мусите оцінити потенціал дітей, батьків чи осіб, які їх замінюють, інших членів спільноти на можливості відстоювати свої права; як ці можливості можна посилити, а також якою є здатність відповідальних за це осіб виконати свої зобов'язання. Крім того, ви також повинні розуміти існуючі перешкоди на шляху реалізації (наприклад, відсутність ресурсів, знань, відданості справі, координації або уповноваженого органу) і як їх можна подолати.

- **Можливість дітей з інвалідністю заявити про свої права** – чи знають діти з інвалідністю, які права вони мають і на що можуть претендувати? Чи ознайомлені вони з інформацією про те, що роблять державні організації для задоволення їхніх прав, як приймаються рішення і ким? Які механізми, якщо такі є, існують задля звернення про захист своїх прав у разі їх порушення? Які заходи було вжито, щоб розширити можливості дітей відстоювати свої права?
- **Здатність органів влади та інших учасників виконувати свої зобов'язання** – чи уряд, органи державної влади та інші суб'єкти мають змогу виконати свої зобов'язання із прав дітей з інвалідністю? Які і де існують перешкоди для цього:
 - Брак ресурсів (фінансових, людських)?
 - Відсутність підстав (правових, моральних, духовних, культурних)?
 - Відсутність відповідальності (відмова брати на себе зобов'язання і відсутність політичної волі в цьому)?
 - Відсутність координації між рівнями і секторами?
 - Брак знань?

Наприклад, для того щоб оцінити здатність батьків виконувати свої зобов'язання, гарантувати, що дитині з інвалідністю забезпечується належний рівень життя, необхідно проаналізувати з якими труднощами вони стикаються (відсутність або неадекватність державної допомоги, додаткові витрати, пов'язані з інвалідністю, відмова від дитини родичів і суспільства, відмова батька, відсутність догляду за дітьми, що унеможливорює працевлаштування матері тощо).

Куди звертатись по інформацію

Для того щоби створити картину життя дітей з інвалідністю, вам треба використовувати максимально широкий спектр джерел інформації. Можливі джерела охоплюють:

- Конституція України;
- чинне законодавство (закони про дискримінацію, освіту, охорону здоров'я, по догляду за дитиною);
- державна політика;
- наукові та інші дослідження життя дітей з інвалідністю;
- статті з газет і журналів;
- консультації з дітьми з інвалідністю та їхніми батьками;
- статистичні дані;
- звіти правозахисних інститутів та інших громадських організацій;
- парламентські звіти;
- дані та дослідження з міжнародних джерел (наприклад, Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН), ЮНІСЕФ, Світового банку, міжнародних неурядових організацій та ін.).

Розвиток спроможності

Конвенція ООН про права інвалідів є новим договором, тому треба проводити роз'яснювальну роботу серед населення про її зміст, використання, а також про наслідки виконання Конвенції. Було б корисно створити когорту підготовлених захисників з відповідними знаннями й навичками. Для цього можна розробити та впроваджувати тренінги для різних цільових груп. Важливо залучити старших дітей з інвалідністю, оскільки вони самі можуть стати тренерами. Їхня участь не тільки приведе до покращення навичок і вмінь, а і спростовуватиме негативні стереотипи про дітей, так і інвалідності. Розвиваючи спроможності, необхідно зосередити увагу на різних цільових групах:

- **Державні та місцеві чиновники, депутати тощо** – ці люди несуть відповідальність і повинні знати, що входить в їхні обов'язки і як їх виконувати. Ви можете організувати семінари, індивідуальні зустрічі та конференції, забезпечити довідковими матеріалами.
- **Діти з інвалідністю та дитячі організації, організації людей з інвалідністю** – якщо діти з інвалідністю повинні мати можливість відстоювати свої права, їм та організаціям, які працюють від їхнього імені, потрібна інформація про те, що входить в їхні права і як боротися за відповідні зміни. Навчання може бути надано через мережу різних громадських організацій.
- **Засоби масової інформації** – важливо, щоб засоби масової інформації знали, що таке Конвенція ООН про права інвалідів, її принципи та визначення поняття інвалідності, а також для того, щоби нагадувати про зобов'язання державних органів влади виконувати свої зобов'язання щодо дітей з обмеженими можливостями. Ви можете спробувати зустрітися з видавцями і журналістами, запропонувати провести інформаційні семінари або написати статті про конвенцію, залучити радіомовлення та інші

засоби масової інформації.

- **Робота з дітьми** – основні відомості про права дітей, у тому числі дітей з обмеженими можливостями, треба ввести в навчальні програми всіх фахівців, що працюють з дітьми. Важливо долучити до роз'яснювальної роботи освітні установи підготовки викладачів і вчителів, працівників охорони здоров'я, соціальних працівників, суддів, державних чиновників, поліцію та ін. про те, як застосовувати Конвенцію Комітету ООН про права дитини та Конвенцію ООН про права інвалідів у їхній щоденній роботі. Можна також розробити методичні рекомендації, які б вони могли застосовувати на практиці.
- **Члени місцевої громади** – на життя дітей найбільший вплив мають люди, які оточують їх кожного дня, надаючи їм допомогу та захист. Навчання з питань прав дітей з інвалідністю на місцевому рівні має важливе значення, якщо спостерігаються дискримінація, упередження чи соціальна ізоляція. Для цього можна поширювати листівки з простими і доступними рекомендаціями.

Створювати мережі та об'єднання

Важливо створювати сильні об'єднання для того, щоб ефективно захищати права дітей, у тому числі дітей з інвалідністю. Чим більше людей задіяні в цьому процесі, чим більш послідовні їхні вимоги, більш імовірно, що державні органи діятимуть належним чином. Можливими партнерами можуть бути:

- **Депутати** – у деяких країнах існують парламентські групи, що займаються вирішенням питань дітей та інвалідності. Вони беруть на себе провідну роль у питаннях, що подаються на розгляд уряду, пропагують серед своїх колег для більшого розуміння проблеми тощо. Можна вжити заходи зі стимулювання інтересу до створення такої групи із прав дітей з обмеженими можливостями в якості координаційного центру для пропаганди в парламенті.
- **Об'єднання людей з інвалідністю** – найбільшою мережевою організацією в Україні, яка об'єднує понад сто організацій людей з інвалідністю по всій Україні, є Всеукраїнське громадське об'єднання «Національна асамблея інвалідів України» (www.naiu.org.ua).
- **Дитячі організації та громадські організації** – багато з цих організацій можуть бути знайомі з діяльністю Комітету ООН із прав дитини, але мало знати про подібний Комітет ООН з питань захисту прав людей з інвалідністю, що також займається питаннями захисту прав дітей з інвалідністю.
- **Вищі педагогічні навчальні заклади та науково-дослідні інститути** – викладачі вищих педагогічних закладів освіти, у тому числі інститутів післядипломної педагогічної освіти, наукові співробітники є корисними помічниками і можуть зробити вагомий внесок у доказову базу про ступінь і характер порушень прав і впровадження політики інклюзії. Роль вищих педагогічних закладів освіти є надзвичайно важливою, оскільки саме там здійснюється підготовка педагогів, які повинні бути готовими до роботи з усіма дітьми, у тому числі з дітьми з особливими освітніми потребами та дітьми з інвалідністю. Роль науково-дослідних установ також важко переоцінити, урахувавши обмежену кількість досліджень з питань інвалідності.

- **Засоби масової інформації** – визначити зацікавлених журналістів і редакторів друкованих засобів масової інформації, а також телебачення й радіомовлення, у тому числі громадського радіо й телебачення, які можуть просувати ідеї захисту прав людини, інформувати широку громадськість та підвищувати рівень обізнаності. Важливо зосередити увагу як на засобах масової інформації для дітей, так і для дорослих, місцевих і національних ЗМІ, а також на професійній пресі.
- **Професійні асоціації та профспілки** – залучитися підтримкою цих органів корисно, оскільки часто вони мають доступ до органів влади та/або можуть мати досвід правозахисної діяльності. Також часто вони є чисельними, а, отже, мають можливість поширювати інформацію серед широкої аудиторії.
- **Національні правозахисні установи** – зазвичай тема інвалідності має низький пріоритет у багатьох правозахисних установах. Важливо підкреслювати їх відповідальність за використання основних принципів і положень Конвенції ООН про права інвалідів у їхній роботі і в разі необхідності надати їм докази та дані про вплив порушень прав дітей з інвалідністю.

Виступати на підтримку дієвого впровадження Конвенції ООН про права інвалідів

Як вже зазначалось, Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права інвалідів і Факультативний протокол до неї 4 лютого 2010 р. Наступними кроками є її ефективне впровадження. Для того щоби почати вимагати змін, важливо мати чітке уявлення про те, як захищаються чи порушуються права дітей, і заручитись належною підтримкою. Вибір стратегій, які можна використовувати, залежатиме від місцевої політичної та соціальної ситуації, але важливо враховувати такі можливі заходи та дії.

Підвищення обізнаності населення

- Розробити чіткі прості повідомлення, які можуть популяризуватись у засобах масової інформації та серед широкої громадськості, щоб заручитись підтримкою і набирати оберти.
- Розробити веб-сайти для підвищення обізнаності, надання та обміну інформацією і створення можливостей для людей долучитись до кампанії.
- Розробити плакати, листівки, брошури, в яких викладена суть кампанії і які можуть бути широко розповсюджені.
- Писати статті та публікувати у професійних виданнях і засобах масової інформації.
- Робити прес-релізи про проблеми та рекомендації про дії уряду, заохочувати засоби масової інформації висвітлювати це питання, починати власні кампанії змін.
- Проводити конференції та семінари для інформування про основні положення і принципи конвенції та їх обговорення, дебатів і підвищення зацікавленості.
- Використовувати Заключні зауваження, щоби підкреслити сфери, де уряд не у змозі виконувати свої зобов'язання, і щоб досягти легітимності своїх вимог до дії.

Заключні зауваження

Після кожного заслуховування державного звіту про виконання Конвенції ООН про права інвалідів Комітет ООН з питань захисту прав людей з інвалідністю надає свої заключні зауваження. Заклучні зауваження – це короткий документ, що містить перелік основних досягнень у процесі виконання конвенції, сфери, що потребують підвищеної уваги, та рекомендації про подальші дії. Державні та громадські організації можуть використовувати ці рекомендації як індикатори для здійснення подальших дій і моніторингу процесу виконання конвенції.

Такими діями можуть бути, наприклад, розробка річного звіту, в якому можна зазначити прогрес відповідно до кожної рекомендації. Іншою стратегією може бути співпраця з державними структурами над розробкою змін у законодавстві для виконання цих рекомендацій.

Вплив на уряд

Для того щоб впроваджувати зміни, можливо і треба працювати з урядовими структурами різними способами:

- Демонструвати докази масштабів і характеру порушення прав, на які ви намагаєтеся звернути увагу. Чим точніше та ретельно відібраною буде ваша інформація, тим сильніше буде ваша позиція.
- Чітко визначити стратегії, необхідні для досягнення змін, – реформи законодавства, застосування існуючих законів, планування більшої кількості ресурсів, розробка ефективнішої політики, навчання персоналу та підвищення обізнаності громадськості.
- Використовувати будь-які існуючі рекомендації органів із прав людини для уряду (наприклад, рекомендації Комітету ООН з питань захисту прав дитини та Комітету ООН з питань захисту прав людей з інвалідністю стосовно прав дітей з інвалідністю в Заклучних зауваженнях).
- Зустрічатися з компетентними міністрами та державними чиновниками, щоб обговорити їхні зобов'язання та ступінь їх реалізації в дійсності, які зміни необхідні і як їх можна досягти та підтримувати. Пам'ятати, що завжди ефективніше не тільки критикувати, що зроблено неправильно, а й запропонувати варіанти вирішення проблеми.
- Створювати можливості для дітей з особливими потребами зустрітися з членами уряду для того, щоб вони могли розповісти про свій досвід і про своє бачення необхідних змін.
- Запропонувати забезпечити навчання державних службовців з питань ознайомлення з Конвенцією ООН про права дитини та Конвенцією ООН про права інвалідів.

Обґрунтування для урядів

- Права дітей з інвалідністю повинні відстоюватися з тієї ж причини, що права людини застосовуються для всіх інших дітей – зважаючи на самоцінність та гідність кожної людини.
- Діти з інвалідністю в більшості країн стикаються із труднощами під час відвідування шкіл, доступу до медичної допомоги, отримання можливості брати участь у спортивних або культурних заходах, і більш імовірно частіше стикаються з фізичним і сексуальним насильством, ніж інші діти.
- Єдиний спосіб забезпечити дітям з інвалідністю можливість користуватися своїми правами – гарантувати їх національним законодавством, контролювати проведення заходів з упровадження в дію законодавства в усіх державних відомствах, стежити за тим, чи правові інститути забезпечують дотримання цих прав.
- Немає жодних економічних обґрунтувань відмови дітям з інвалідністю отримати можливість стати незалежними й активними членами суспільства. Залежність від інших передбачає значні витрати їхніх родин і суспільства в цілому.
- Кожний, імовірно, відчував на собі певну недієздатність на певному етапі життя – через хворобу, нещасний випадок або старіння. Тож ідеться не про «них» – ідеться про «нас».

Впливати на депутатів

Переконувати депутатів взяти на себе зобов'язання зі виконання заходів з подолання порушень прав людини і заохочувати їх до реалізації цих заходів. Існує низка заходів, які можна проводити задля стимулювання парламентської підтримки:

- Провести брифінги для депутатів задля використання у відповідних дискусіях.
- Запропонувати перелік питань, які вони можуть підняти в парламенті, про те, яким чином реалізуються права з Конвенції ООН про права інвалідів та які дії вживаються для виконання зобов'язань держави.
- Використовувати період виборів, щоби спробувати отримати обіцяні зобов'язання від політичних партій.

Наділити владою уповноважених з прав дітей

Самі діти з інвалідністю можуть бути найбільш ефективними правозахисниками. Треба провести заходи з метою навчання і підтримки дітей з обмеженими можливостями працювати захисниками своїх прав у школі та місцевих громадах, а також через засоби масової інформації та в політичних процесах.

Здійснення контролю

Важливо стежити за діями, що вживають уряди для реалізації Конвенції ООН про права інвалідів. Для цього треба проводити регулярний моніторинг і контроль таких питань:

- чи впровадив уряд необхідні заходи загального характеру для створення інфраструктури, через яку права дітей з інвалідністю можна реалізувати, у тому числі: збір інформації, узгодження в уряді, національні стратегії, підтримка або впровадження законодавства, доступність бюджету тощо;
- прогресу у впровадженні особливих прав у Конвенції ООН про права інвалідів.

VIII ТЕРМІНОЛОГІЯ І МОВА ІНКЛЮЗІЇ

Як зазначалося на початку посібника, одне з важливих значень Конвенції ООН про права інвалідів полягає в тому, що вперше в конвенції було визначено поняття інвалідності з точки зору соціальної, а не медичної моделі розуміння інвалідності. Інакше кажучи, у центрі уваги постала людина, яка може мати труднощі при взаємодії з іншими людьми чи середовищем, пов'язані з існуванням численних бар'єрів. Звісно, це не означає, що особливі потреби цих людей, пов'язані з порушеннями розвитку чи інвалідністю, ігноруються. Це означає, що в кожній людині треба бачити насамперед людину, а вже потім все інше.

При здійсненні будь-яких заходів із захисту прав дітей з інвалідністю важливо пам'ятати про використання відповідних термінів і слів, за допомогою яких здійснюється ця діяльність. Те, як ми говоримо, тісно пов'язано з тим, що ми думаємо і як ми себе поводимо стосовно інших людей. Основне завдання цього розділу – повернути увагу до лексики, яку ми використовуємо, коли кажемо про людей з інвалідністю, у тому числі про дітей. Мова також може бути дискримінаційною. Справа не тільки в тому, що коректна мова допомагає формувати їх позитивний образ, а й у тому, що деякі звичні для всіх слова, поняття та фрази є за своєю суттю ярликами та образливими стереотипами. Тому, спілкуючись із людьми з інвалідністю та захищаючи їхні права, варто пам'ятати про значення слів, які ми використовуємо при цьому.

Пропонуємо наступні рекомендації про використання слів про людей з інвалідністю:

ВИКОРИСТОВУЙТЕ слова і поняття, які не створюють стереотипи	УНИКАЙТЕ слів і понять, які створюють стереотипи
Людина з інвалідністю	Інвалід, хворий, неповноцінний, з дефектом здоров'я
Людина без інвалідності	Нормальна/здорова
Людина в інвалідному візку	Прикута до візка, паралізована
Вроджена інвалідність	Вроджений дефект
Має дитячий церебральний параліч	Страждає на ДЦП, «децепешник»
Людина, яка перенесла поліомієліт Має інвалідність внаслідок поліомієліту	Страждає від поліомієліту Жертва поліомієліту
Дитина з особливими потребами Дитина з особливостями психофізичного розвитку	Розумово неповноцінний
Дитина із синдромом Дауна	«Даун» «Даунята»
Дитина з аутизмом Дитина з розладами аутичного спектру	«Аутист»
Дитина з епілепсією Дитина, схильна до епілептичних нападів	«Епілептик» Страждає на епілепсію
Незряча людина Людина з порушеннями зору	Сліпий

Нечуюча людина Людина з порушеннями слуху	Глухий
Дитина із труднощами в поведінці Дитина з емоційними розладами Дитина із психосоціальними розладами	«Ненормальний» «Псих» «Маніяк»
Додаткові потреби у навчанні Додаткова підтримка у навчанні	Особливі потреби***

Особливі потреби***

Хоча термін «діти з особливими освітніми потребами» є офіційним терміном, який використовується в українському законодавстві, а також у багатьох інших країнах, він також не є досконалим, оскільки йдеться не про особливі, а про звичайні потреби. Термін «дитина з особливими потребами» також протиставляє дитину іншим, хоча ВСІ діти є різними і потребують однакової уваги до себе.

Чому так не можна говорити?

Чому не можна використовувати терміни, багато з яких, на перший погляд, є абсолютно нешкідливими? Насамперед тому, що вони призводять до створення стереотипів, а деякі з них викликають негативні емоції. Так, наприклад:

- «прикутий до візка» – дуже поширений вираз, що асоціюється зі словами «ланцюг», «приреченість»;
- «глухонімий», «німий» – ці слова асоціюються з неможливістю спілкування, з відсутністю контакту;
- «хворий» – означає «потрібно лікувати», «безпомічний»;
- «неповноцінний», «паралітик» – такі слова викликають співчуття і жалість;
- «каліка», «ненормальний», «шизик» – слова, пов'язані з непередбаченістю, з небезпекою, тому викликають страх (ці слова взагалі краще не вживати в жодному випадку).

Іншими поширеними прикладами використання мови, що веде до створення стереотипів, є вживання таких слів і виразів як, наприклад:

- «жертва» – слово, яке надає зайвої драматичності образу завжди нещасної і безпомічної людини;
- людина, яка «незважаючи на труднощі, веде нормальне життя...» тощо – також досить поширений стереотипний образ, що заважає рівноправній інтеграції в суспільство;
- «з нього треба брати приклад здоровим людям!» – створюючи такий образ, автор непомітно для себе використовує поблажливий тон, зараховуючи людину з інвалідністю в категорію хворих людей.

Не тільки слова і вирази можуть бути дискримінаційними, а й наші дії. Дуже часто при зустрічах з людьми з інвалідністю виникає почуття незручності, оскільки ми не знаємо, як правильно поводитись. Наведені нижче рекомендації допоможуть у цьому.

10 загальних правил етикету під час спілкування з людьми з інвалідністю

(розроблені К. Мейер, Національний центр доступності, США):

1. Коли ви розмовляєте з людиною з інвалідністю, звертайтеся безпосередньо до неї, а не до супроводжуючого (або сурдоперекладача), який присутній при розмові.
2. Коли вас знайомлять з людиною з інвалідністю, природнім є потиснути їй руку – навіть тим людям, яким важко рухати рукою, чи людям, які користуються протезом. Вони можуть зробити це правою чи лівою рукою.
3. Коли ви зустрічаєтеся з людиною, яка погано бачить або незряча, обов'язково називайте себе й тих людей, які прийшли з вами. Якщо у вас спільна бесіда у групі, не забувайте пояснити, до кого ви в даний момент звертаєтесь, і назвати себе. Якщо ви виходите із групи, не забувайте про це повідомити вголос.
4. Якщо ви пропонуєте допомогу:
 - а) почекайте, доки людина погодиться її прийняти;
 - б) потім запитайте спершу, що і як саме робити.Якщо ви не зрозуміли, не соромтеся і перепитайте.
5. Звертайтеся до дітей з інвалідністю на ім'я так само, як і до інших дітей; а до підлітків – так само, як і до дорослих.
6. Спіратись на чийсь інвалідний візок – це те саме, що спіратись на його власника. Інвалідний візок – це частина недоторканого простору людини, яка ним користується.
7. Розмовляючи з людиною, яка має труднощі з мовленням, слухайте її уважно. Будьте терплячими та чекайте, поки вона завершить фразу. Не поправляйте її і не закінчуйте речення за неї. Не соромтесь перепитати, якщо ви не зрозуміли співрозмовника.
8. Коли ви розмовляєте з людиною, яка пересувається в інвалідному візку, намагайтесь розмістити себе так, щоб ваші очі були на одному рівні. Вам буде легше розмовляти, а Вашому співрозмовнику не потрібно буде закидати голову.
9. Щоби привернути увагу людини, яка погано чує, помахайте їй рукою або поплескайте по плечі. Дивіться їй в очі й розмовляйте чітко, водночас майте на увазі, що не всі люди, які поганочують, можуть читати по губах. Розмовляючи з тими, хто може читати по губах, розмістіться так, щоб на вас падало світло і вас було добре видно. Намагайтесь, щоб вас нічого не закривало.
10. Не бентежтесь, якщо випадково промовили «Побачимось» або «Ви чули про це?» людині, яка не може бачити чи чути.

ГЛОСАРІЙ

Абілітація і реабілітація – абілітація передбачає розвиток навичок, що забезпечують життєдіяльність людини у суспільстві. Програми абілітації зазвичай спрямовані на дітей, які народилися з порушеннями розвитку. Реабілітація – означає відновлення спроможності та функцій людини, зазвичай стосується людей, які отримали інвалідність (порушення функцій) у процесі свого життя. Абілітація та реабілітація є обмеженими в часі, їх тривалість відрізняється в кожному конкретному випадку.

Генеральна асамблея ООН – головний орган Організації об'єднаних націй (ООН), що ухвалює рішення. Кожна країна має своїх представників у Генеральній асамблеї, які мають один голос від країни у процесі прийняття рішень.

Дискримінація за ознакою інвалідності – означає будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження із причини інвалідності, метою або результатом якого є применшення чи заперечення визнання, реалізації або здійснення нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, цивільній чи будь-якій іншій сфері. Вона передбачає всі форми дискримінації, у тому числі відмову в розумному пристосуванні.

Заключні спостереження – документ, що розробляється Комітетом з питань захисту прав людей з інвалідністю після проведення консультацій з урядами країн, що ратифікували конвенцію, з питань її виконання. Цей документ містить коментарі щодо основних досягнень у виконанні конвенції, а також питання, що потребують додаткової уваги для їх вирішення.

Комітет ООН з питань захисту прав людей з інвалідністю – міжнародний орган, визначений Конвенцією ООН про права інвалідів, що відповідає за моніторинг виконання Конвенції на національному рівні. Комітет розглядає звіти від країн-учасниць Конвенції з питань її виконання, а в деяких випадках – індивідуальні чи групові скарги людей з інвалідністю про порушення їхніх прав.

Конвенція (з лат. *conventio* – договір, угода) – різновид міжнародного договору, угода між суб'єктами міжнародного права, що регулює між ними відносини через створення взаємних прав та обов'язків. Зазвичай назву конвенції отримують багатосторонні угоди. Важливо, що конвенція регулює весь комплекс питань, пов'язаних з відповідною темою.

Міжнародна співпраця – термін стосується різних аспектів співпраці між державами в процесі виконання своїх зобов'язань і цілей. Міжнародна співпраця може мати форму надання міжнародної технічної допомоги, а також охоплює такі форми, як обмін досвідом, технологіями, знаннями.

Соціальна/культурна модель розуміння інвалідності – підхід до розуміння інвалідності, який фокусується на взаємодії людини із суспільством. На

противагу медичній моделі, яка фокусується на фізичних чи порушеннях розвитку людини, соціальна модель розуміння інвалідності розглядає причини проблем, які можуть мати люди з інвалідністю, що пов'язані з бар'єрами в суспільстві, а не з порушеннями розвитку чи інвалідністю людини. Такими бар'єрами можуть бути фізичні, інституційні, інформаційні та ментальні проблеми (стереотипи, упередження).

Підхід, що базується на правах людини – підхід до розвитку програм, що поєднує права людини, процес розвитку та соціальну активність, щоби сприяти реалізації справедливості, рівності та свободи.

Права людини – права, які має кожна людина незалежно від того, належить вона до якоїсь групи чи ні. Кожна людина отримує свої права з народження, хоча їх ніхто їй не вручає чи передає.

Прогресуюча реалізація – це принцип міжнародного закону про питання захисту прав людини, що стосується лише економічних, соціальних і культурних прав, і не стосується громадянських і політичних прав людини. Держави зобов'язані насамперед забезпечувати громадянські й політичні права людини. Водночас концепція прогресуючої реалізації визнає, що держави можуть мати обмежені ресурси, щоб повністю і негайно виконувати свої зобов'язання із забезпечення економічних, соціальних і культурних прав людини. Однак вони зобов'язані забезпечувати всі права людини з максимальним залученням ресурсів з усіх можливих джерел.

Ратифікація (з лат. *ratificatio* від *ratus* – вирішене, затверджений + *facere* – робити) – процес, згідно з яким надається згода уповноваженим органом законодавчої влади на обов'язковість міжнародного документа, який з моменту затвердження набирає юридичну чинність і становить частину національного законодавства. Процес надання юридичної сили документу (наприклад, договору) шляхом затвердження його відповідним органом кожної зі сторін. До ратифікації такий документ зазвичай не має юридичної сили і не є обов'язковим для сторони, що його не ратифікувала. Факт ратифікації оформляється спеціальним документом, який називають ратифікаційною грамотою. Сторони або обмінюються ратифікаційними грамотами, або, при великій кількості сторін, передають ратифікаційні грамоти депозитарію. Депозитарій може належати одній зі сторін-підписантів або бути третьою особою. Найчастіше ратифікація використовується для надання юридичної чинності міжнародним договорам. Відповідно до міжнародних договорів, ратифікація є одним зі способів вираження згоди держави на обов'язковість договору.

Розумне пристосування – означає внесення, коли це потрібно в конкретному випадку, необхідних і відповідних модифікацій і коректив, що не є надмірними чи не виправданими, з метою забезпечення реалізації або здійснення людьми з інвалідністю нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод.

Спілкування – як зазначено в Конвенції ООН про права інвалідів, спілкування передбачає використання мови, текстів, абетки Брайля, тактильного спілкування, великого шрифту, доступних мультимедійних засобів, так само, як і друкованих матеріалів, аудіозасобів, читців, а також підсилюючих та альтернативних методів, способів і форматів спілкування, у тому числі інформаційно-комунікаційних технологій.

Універсальний дизайн – означає дизайн предметів, обстановки, програм і послуг, що має на меті зробити їх максимально придатними для використання всіма людьми без необхідності адаптації чи спеціального дизайну. «Універсальний дизайн» не виключає допоміжних пристроїв для конкретних груп людей з інвалідністю, там, де це необхідно.

Участь дітей – постійний процес вираження дітьми своєї думки та їхня активна участь у процесі прийняття рішень, що стосуються їх, на різних рівнях. Участь дітей передбачає обмін інформацією та започаткування діалогу між дітьми й дорослими, що базується на взаємній повазі. Участь дітей передбачає максимальне врахування їхніх думок відповідно до віку та зрілості дитини.

Факультативний протокол – це окремий, пов'язаний з конвенцією документ, що містить додаткові питання, які не були висвітлені в конвенції. Наприклад, Факультативний протокол Конвенції ООН про права інвалідів надає право Комітету ООН з питань захисту прав людей з інвалідністю заслуховувати індивідуальні чи групові скарги про порушення прав. Факультативний протокол підписується та ратифікується окремо від основного документа, у цьому випадку – конвенції.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна декларація прав людини. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Закон України «Про Уповноваженого з прав людини». Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>.
3. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>.
4. Конвенція про права дитини. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
5. Конвенція про права інвалідів. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
6. Конвенція Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
7. Конституція України. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
9. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
10. See Me, Hear Me. A guide to using the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities to promote the rights of children. The Save the Children Fund. – 2009.

МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

ПРАВА ЛЮДИНИ: ЗНАТИ, ЩОБ ЗАХИЩАТИ.
ЩО ТРЕБА ЗНАТИ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ
ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Укладач: Наталія Софій

Усі права застережені.

Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена в будь-якому вигляді та будь-якими засобами без попереднього письмового погодження з проектом «Інклюзивна освіта: крок за кроком».

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО

Підписано до друку 26.05.2015. Формат 60x841/8.

Друк офсетний. Гарнітура Calibri.

Умовн. друк арк. 7,5.

Наклад 700 прим.

ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»

Свідоцтво ДК №3653

Друк СПД ФО «Парашин К. С.»

ISBN 978-966-2432-34-3

9 789662 432343